ROCZNIKI HISTORYCZNE
Rocznik LXXV — 2009

MATERIAŁY

KAROL NABIAŁEK (Kraków)

Akta procesu o wymiar świętopietrza w parafii Książnice Wielkie w diecezji krakowskiej z 1491 roku
(Biblioteka Jagiellońska, rękopis 1815)

I. WSTĘP

We wstępie do edycji tekstu „Kurendy subkolektora płockiego Jakuba z Piotrkowa do plebanów powiatu zawkrzeńskiego w sprawie zapłaty świętopietrza w 1429 roku" z rękopisu Biblioteki Jagiellońskiej 1484, wydawcy, Waldemar Bukowski i Ryszard Tatarzyński, zwrócili uwagę na inny rękopis tejże Biblioteki (BJ rkp. 1815), w którym zachowały się akta procesu z 1491 r. o wymiar świętopietrza z parafii Książnice Wielkie w diecezji krakowskiej i dekanacie witowskim (powiat proszowski). Zdaniem wydawców rękopis ten wart jest publikacji w całości[1]. Niniejszy artykuł stanowi realizację tego postulatu. Rękopis ten został już na początku XX w. wykorzystany przez ks. Tadeusza Gromnickiego w jego pracy poświęconej świętopietrzu w Polsce[2].

Znajdujący się w rękopisie BJ 1815 tekst powstał w związku ze sporem między plebanem parafii w Książnicach, Mikołajem z Koprzywnicy[3], a subkolektorem krakowskim Andrzejem z Kańczugi[4]. Spór rozpoczął się prawdopodobnie w drugiej połowie 1490 r. Subkolektor, powołując się na dawniejsze rachunki, żądał znacznie wyższej kwoty (1 grzywny i 14 skojców) niż była dotychczas świadczona przez plebana (14 skojców). Można się domyślać, że Andrzej z Kańczugi około 1490 r. podjął się rewizji stawek świętopietrza świadczonego z poszczególnych parafii. Zapewne dotarł wówczas

[1] W. B u k o w s k i, R. T a t a r z y ń s k i, Kurenda subkolektora płockiego Jakuba z Piotrkowa do plebanów dekanatu zawkrzeńskiego w sprawie zapłaty świętopietrza w 1429 roku, Roczniki Historyczne 64, 1998, s. 211 (przyp. 11).

[2] Ks. T. G r o m n i c k i, Świętopietrze w Polsce, Kraków 1908, s. 150-154. Autor dokonał też opisu zawartości rękopisu.

[3] Zob. przyp. 21.

[4] Andrzej z Kańczugi był wikariuszem kolegiaty skalbmierskiej (1471), wikariuszem wieczystym w katedrze krakowskiej (1472-1504), jako subkolektor krakowski poświadczony jest w l. 1477-1485 i 1491. Zmarł ok. 1504 r. (Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Acta Officialatus Cracoviensis 3, s. 663; Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia, wyd. A. Theiner, t. II, Romae 1861, s. 186-198; Cracovia artificum. Supplementa 1462-1475, opr. B. Przybyszewski, Kraków 2000, s. 159).

do starych kwitów, może jeszcze z XIV w., według których parafia w Książnicach rzeczywiście płaciła kwotę zbliżoną do postulowanej przez niego[5]. Pośrednio wskazuje to na istnienie archiwum subkolektorów krakowskich. Ponieważ pleban książnicki Mikołaj z Koprzywnicy uważał te roszczenia za niesłuszne, jeszcze w 1490 r.[6] wniósł skargę na subkolektora do kolektora generalnego i biskupa poznańskiego Uriela z Górki[7], prosząc o wyjaśnienie sprawy. W efekcie doszło do procesu, który odbył się już w roku następnym, w dniach 30 VI, 4 VII i 19 IX 1491 r., w Krakowie, przed specjalnie wyznaczonym przez kolektora do tej sprawy sędzią wydelegowanym (*iudex remissarius*), Stanisławem ze Świradzic, wówczas prepozytem kieleckim, kanonikiem krakowskim i wikariuszem generalnym *in spiritualibus* krakowskim. Należy podkreślić, że wybór sędziego nie był przypadkowy – kolektor powołał człowieka niezwykle doświadczonego i obeznanego w sprawach sądownictwa kościelnego, jak i diecezji krakowskiej w ogóle[8]. Znamienny jest także fakt, na który już zwrócił uwagę ks. T. Gromnicki, że kolektor będący biskupem poznańskim, mógł, zapewne z racji uprawnień nadanych przez papieża, delegować duchownych z innej diecezji[9].

Sam proces krakowski składał się z trzech etapów. Najpierw 30 czerwca wysłuchano argumentów Mikołaja z Koprzywnicy i zapoznano się z materiałem dowodowym, a na-

---

[5] W wykazów płaconego świętopietrza z XIV w. (z lat 1335-1336 oraz 1373-1374) wynika, że z parafii w Książnicach oddawano ten podatek w wysokości 1 grzywny i 13 skojców (Monumenta Poloniae Vaticana [dalej cyt.: MPV], t. I, wyd. J. Ptaśnik, Kraków 1913, s. 373, 382; Księga kolektora papieskiego Piotra syna Stefana 1373-1375, wyd. S. Szczur, MPV, t. IX, Kraków 1994, s. 7, 26; T. G r o m n i c k i, Świętopietrze w Polsce, Kraków 1908, s. 151; Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowiecznego, cz. I-IV, Wrocław 1980 – Kraków 2009 [dalej cyt.: SHGKr], tu cz. III, s. 328).

[6] W rękopisie pełnomocnictwo wystawione przez Uriela z Górki dla Stanisława ze Świradzic nosi datę 10 XI 1491 r., jednak z pewnością jest to błąd kopisty. Za dokonaniem emendacji tej daty przemawia, obok rzeczowego następstwa, również podany w dacie dzień tygodnia – *die Mercurii decima mensis Novembris*; to w 1490 r. dzień 10 listopada wypadał w środę, zaś w 1491 – w czwartek.

[7] Uriel z Górki herbu Łodzia (ur. ok. 1435, zm. 1498) był kanonikiem krakowskim, prepozytem gnieźnieńskim, kanclerzem koronnym (1473-1479), biskupem poznańskim (1479-1498), a w l. 1475-1491 (1496?) generalnym kolektorem denara św. Piotra i poborów Kamery Apostolskiej w polskiej prowincji kościelnej (J. G a r b a c i k, Górka Uriel, w: Polski słownik biograficzny, t. VIII, s. 421-423; Wielkopolski słownik biograficzny, Warszawa 1981, s. 222; Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu, cz. I-IV, Wrocław 1982 – Poznań 2009, tu cz. I, s. 637-639; T. G r o m n i c k i, Świętopietrze, s. 153-154, 429-430; ks. J. K o r y t k o w s k i, Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej, t. I-IV, Gniezno 1881-1883, tu t. II, s. 87-93; ks. J. N o w a c k i, Dzieje archidiecezji poznańskiej, t. I, Poznań 1959, s. 86-88; I. S u ł k o w s k a - K u r a s i o w a, Polska kancelaria królewska w latach 1447-1506, Wrocław 1967, s. 122-123; Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII. Spisy, Kórnik 1992, nr 200).

[8] Stanisław Świradzki ze Świradzic herbu Zabawa (1428-1495) był kanonikiem krakowskim (1462-1495), prepozytem kieleckim (1469-1495), oficjałem generalnym krakowskim (1463-1470, 1477-1490), wikariuszem *in spiritualibus* krakowskim (1463-1464, 1470, 1489-1492) oraz dwukrotnie administratorem diecezji krakowskiej – po śmierci biskupa Jana Lutka z Brzezia (1471-1472) i ponownie po śmierci biskupa Jana Rzeszowskiego (1487-1489); zob. M. D. K o w a l s k i, Stanisław Świradzki, w: Polski słownik biograficzny, t. XLII, Warszawa-Kraków 2003-2004, s. 91-94.

[9] T. G r o m n i c k i, Świętopietrze, s. 152.

stępnie w dwóch turach, w dniach 4 lipca i 19 września, w obecności pozwanego Andrzeja z Kańczugi, przesłuchano świadków przedstawionych przez powoda. Przyczyną wyznaczenia sędziego-delegata, jak wynika z dokumentu pełnomocnictwa, była znaczna odległość parafii, której dotyczył spór, od Poznania, gdzie rezydował kolektor Uriel z Górki. Dokument, a ściślej list delegacyjny, zawierał instrukcję, w której wyraźnie zostały sprecyzowane zadania sędziego – jego obowiązkiem było zbadanie sprawy przez przesłuchanie i zebranie złożonych pod przysięgą zeznań świadków przepytanych według ustalonego klucza pytań. Następnie sędzia miał spisać te zeznania w jednym tomie (*in uno volumine conscriptas*), wraz z listą pytań przygotowanych dla świadków, dokumentem przewodnim (delegacją) oraz innymi dokumentami w tej sprawie, po czym akta te razem oprawione (*insimul ligatis*) i uwierzytelnione pieczęcią tegoż sędziego należało przesłać kolektorowi do rozpatrzenia i rozstrzygnięcia. Tekst znajdujący się w rękopisie BJ 1815 prawdopodobnie stanowi właśnie kopię materiałów procesowych, które zostały wysłane do Uriela z Górki. Kopię sporządzono zapewne w pierwszej dekadzie XVI w.

Jest ona podstawą edycji, ponieważ oryginał akt procesowych nie jest znany[10]. Nie jest też znany wyrok kolektora Uriela z Górki, stąd nie wiemy, jakim rozstrzygnięciem zakończył się proces. Wypada się jednak zgodzić z opinią ks. T. Gromnickiego, że wyrok ten musiał być korzystny dla Mikołaja z Koprzywnicy, bowiem w XVI w. parafia w Książnicach płaciła 14 skojców[11].

Przygotowanie edycji krytycznej wspomnianych wyżej akt wydaje się w pełni uzasadnione. Najprawdopodobniej jest to jedyna dla ziem Polski zachowana dokumentacja procesu o weryfikację płaconej sumy świętopietrza, na co zwrócił już uwagę ks. T. Gromnicki[12]. Tekst dostarcza też wielu interesujących szczegółów dotyczących poboru tej opłaty w drugiej połowie XV w., czyli w okresie, dla którego dysponujemy niewielką liczbą źródeł wydanych drukiem[13]. Opłata zwana denarem św. Piotra (*denarius sancti Petri*) lub inaczej świętopietrzem (po łacinie *petronalis*)[14] była świadczona na rzecz papiestwa z ziem polskich prawdopodobnie od X w. aż do około połowy XVI w.[15] Co

[10] Poszukiwania wzmianek na temat procesu w krakowskich aktach oficjalskich i wikariackich, zawierających wpisy z 1491 r. (Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Acta Officialatus Cracoviensis 3 i 11, zwłaszcza w tomie 3, prowadzonym na s. 441-700 przez Stanisława ze Świradzic) nie przyniosły żadnych efektów. Serdecznie dziękuję Pani dr Elżbiecie Knapek za udostępnienie mi niepublikowanej rozprawy doktorskiej (Akta oficjalatu i wikariatu generalnego krakowskiego do połowy XVI w., Kraków 2006), przygotowanej na UJ pod kierunkiem prof. B. Wyrozumskiej. Brak śladu tej sprawy również w aktach biskupich Uriela z Górki z l. 1490-1491 (Poznań, Archiwum Archidiecezjalne, AE III) – za tę informację chciałbym serdecznie podziękować Pani doc. dr hab. Izabeli Skierskiej.

[11] T. G r o m n i c k i, Świętopietrze, s. 153, 342-343.

[12] Tamże, s. 153.

[13] Ze źródeł dotyczących świętopietrza dla drugiej połowy XV w. dysponujemy właściwie tylko wydawnictwem A. Theinera (Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae, t. I-II).

[14] Słownik staropolski, t. IX, Wrocław 1982-1987, s. 70; Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce, t. VII, Kraków 1992-2001, kol. 542-543; T. G r o m n i c k i, Świętopietrze, s. 8-9.

[15] Z obszernej literatury na temat świętopietrza wymienić trzeba prace pionierskie: J. P t a ś n i k, Denar świętego Piotra obrońcą jedności politycznej i kościelnej w Polsce, Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział Historyczno-Filozoficzny 51, 1908; T. G r o m n i c k i, Świętopietrze; E. M a s c h k e, Der Peterspfennig in Polen und dem deutschen Osten, Leipzig 1933. Z opracowań najnowszych zaś: W. B u k o w s k i, R. T a t a r z y ń s k i, Kurenda, s. 209-219;

najmniej od XIV w., czyli w okresie, dla którego dysponujemy dokumentacją źródłową, wiadomo, że ów podatek powszechny był świadczony przez ogół ludności, choć jednak niezupełnie – w tym czasie zwolnione od niego było duchowieństwo, szlachta, osoby nie posiadające stałego miejsca zamieszkania, dzieci oraz Żydzi. Pierwotnie daninę płacono w formie podymnego, ale od 1318 r. została przekształcona na pogłówne[16]. Organizacja poboru świętopietrza jest dość dobrze rozpoznana przede wszystkim dla XIV w. Na terenie metropolii gnieźnieńskiej wybieraniem świętopietrza zajmowali się kolektorzy papiescy, działający przez dziekanów i archidiakonów, a później najczęściej przez subkolektorów (od końca XIV w. osobnych dla poszczególnych diecezji), którzy z kolei odbierali daniny z poszczególnych parafii. Poboru denara św. Piotra na najniższym szczeblu parafialnym dokonywali plebani, którzy byli zobowiązani oddawać subkolektorom pieniądze w określonym terminie, najczęściej na św. Wojciecha (23 kwietnia) lub na św. Stanisława (8 maja). Plebani w swoich parafiach zapewne prowadzili ewidencję osób świadczących denar św. Piotra. W ciągu XIV w. opłata ta została zryczałtowana, z tym jednak, że plebani dalej pobierali w swoich parafiach świadczenie od głowy. Dość częstą praktyką stosowaną przez plebanów było przekazywanie subkolektorom jedynie niewielkiej części zebranej opłaty i zatrzymywanie reszty dla siebie[17]. Być może w roszczeniach Andrzeja z Kańczugi do podwyższenia opłaty z Książnic, co stało się powodem procesu, tkwiło właśnie podejrzenie o próbę zaniżania realnych wpływów przez Mikołaja z Koprzywnicy.

Znakomitą ilustrację prowadzonych przez plebanów ewidencji parafian świadczących denar św. Piotra stanowi zamieszczony w publikowanym tekście imienny spis płatników tej daniny ze wszystkich osad parafii Książnice Wielkie. Zostali w nim wymienieni kmiecie, zagrodnicy oraz osoby z innych kategorii ludności wieśniaczej (karczmarze, młynarze) – wraz z określeniem liczby osób zamieszkujących z nimi we wspólnym gospodarstwie. Dodatkowo przy kmieciach podano też areał posiadanych przez nich ról. Wykaz ten jest cennym źródłem zarówno dla badań nad poborem świętopietrza w Polsce późnośredniowiecznej, jak również kapitalnym źródłem do dziejów osadnictwa, antroponomastyki, a także demografii. Stopień szczegółowości spisu pozwala odtworzyć bardzo dokładnie liczbę mieszkańców tej rozległej parafii[18]. Trudno jednak stwierdzić, na ile ten w gruncie rzeczy unikalny spis może wspierać argumentację zwolenników poglądu o przydatności rejestrów świętopietrza do badań nad zaludnieniem Polski[19].

S. S z c z u r, Skarbowość papieska w Polsce w latach 1378-1431, Kraków, 2008, s. 204-212, gdzie też zebrana dalsza literatura.

[16] T. G r o m n i c k i, Świętopietrze, s. 12-32; W. B u k o w s k i, R. T a t a r z y ń s k i, Kurenda, s. 210-211.

[17] T. G r o m n i c k i, Świętopietrze, s. 45-79; W. B u k o w s k i, R. T a t a r z y ń s k i, Kurenda, s. 210-211; S. S z c z u r, Skarbowość, s. 204-207.

[18] Taką próbę podjął już T. G r o m n i c k i, Świętopietrze, s. 153, który oszacował łączną liczbę wszystkich parafian płacących świętopietrze (głowy domów wraz członkami rodzin i innymi domownikami) na 535 osoby. Jednak autor liczbę tę przyjął, opierając się na podsumowaniu zamieszczonym w rękopisie (k. 5r). W rzeczywistości podliczenie danych cząstkowych daje tylko 523 osoby.

[19] T. L a n d b e r g e r, Zaludnienie Polski na początku panowania Kazimierza Wielkiego, Lwów 1930; T. Ł a d o g ó r s k i, Studia nad zaludnieniem Polski XIV wieku, Wrocław 1958;

Częścią składową akt procesowych, niezwykle istotną dla zobrazowania sposobu poboru świętopietrza, są także pokwitowania odbioru tej daniny od plebanów książnickich za piętnaście kolejnych lat (1476-1490). Pozwalają one stwierdzić, kiedy oddawano podatek i kto go rzeczywiście odbierał. Okazuje się bowiem, że w pięciu wypadkach (lata 1476-1479) był to nie subkolektor, a sam kolektor Uriel z Górki; za każdym razem jednak pieniądze dostarczano do Krakowa[20]. Z zeznań świadków można domniemywać, że świętopietrze było zbierane od mieszkańców parafii w Książnicach w okresie po Bożym Narodzeniu (przy okazji kolędy). Na polecenie plebana wybierali to świadczenie od parafian wikariusze wraz z kościelnym-nauczycielem (*minister ecclesie*, *magister scole*) w jednej osobie. Ten ostatni (czasami także jeden z wikariuszy) sporządzał corocznie rachunki ze spisem płatników tej daniny. W tym celu kościelny-nauczyciel (z polecenia starszego wikariusza) objeżdżał wsie i osobiście odwiedzał domy wszystkich parafian. Kwity potwierdzają, że zebrany z parafii podatek był oddawany kolektorowi i subkolektorowi w różnych terminach, choć najczęściej na początku maja. Spisane odpowiedzi świadków stanowią także rzadkie źródło do badań nad mentalnością, bo zawierają szczegóły z ich osobistego życia.

Sprawcy wspominanego tu procesu, Mikołajowi z Koprzywnicy, a zwłaszcza jego działalności fundacyjnej, poświęcono dość dużo miejsca w różnorodnych opracowaniach[21]. Pochodził z Koprzywnicy w województwie i powiecie sandomierskim, prawdopodobnie z mieszczańskiej rodziny. W semestrze zimowym 1475/1476 r. wpisał się na Uniwersytet Krakowski[22], choć prawdopodobnie studiów nie zwieńczył uzyskaniem żadnego stopnia naukowego[23]. Był blisko związany z profesorem dekretów i wi-

---

K. B u c z e k, Rachunki świętopietrza jako podstawa badań nad zaludnieniem Polski XIV wieku, w: Mediaevalia. W 50 rocznicę pracy naukowej Jana Dąbrowskiego, Warszawa 1960, s. 77-102.

[20] Uriel z Górki osobiście pobierał świętopietrze do 1479 r., tj. dopóty przebywał w Krakowie. Zapewne w związku z objęciem biskupstwa poznańskiego scedował te obowiązki na subkolektora.

[21] M. S o k o ł o w s k i, Studia do historii rzeźby w Polsce w XV i XVI w., Sprawozdania Komisji do Badania Sztuki w Polsce 7, 1906, s. 178-194, 227-240; ks. J. W i ś n i e w s k i, Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w pińczowskim, skalbmierskim i wiślickim, Marjówka 1927, s. 175, 181-184; L. H a j d u k i e w i c z, Mikołaj z Koprzywnicy starszy, w: Polski słownik biograficzny, t. XXI, Wrocław 1976, s. 114-115; ks. J. G u r d a, Parafia Książnice Wielkie, Kielce 1992, s. 35; SHGKr III, s. 329-331; M. K o w a l c z y k, Biblioteka w kościele parafialnym w Książnicach Wielkich, Studia Mediewistyczne 33, 1998, s. 201-205; t e j ż e, Akt fundacyjny prepozytury w benedyktyńskich Książnicach Wielkich z r. 1508, Folia Historica Cracoviensia 6, 1999, s. 91-110.

[22] Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400-1508, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpracy R. Grzesika, Kraków 2004, t. I, nr 75e/001.

[23] Tak L. H a j d u k i e w i c z, Mikołaj z Koprzywnicy starszy, s. 114. Według późniejszego przekazu (nota z XVII w.), zwartego w kopiarzu parafii książnickiej, Mikołaj miał być bakałarzem dekretów (BJ, sygn. Fot. 435, k. IIv; M. K o w a l c z y k, Akt fundacyjny, s. 92). Informacja ta jest jednak mało wiarygodna. Zapewne przypisano Mikołajowi starszemu tytuł, który uzyskał w 1491 r. jego siostrzeniec Mikołaj z Koprzywnicy młodszy, profesor i rektor Uniwersytetu Krakowskiego, a po śmierci wuja także prepozyt w Książnicach Wielkich (L. H a j d u k i e w i c z, Mikołaj z Koprzywnicy młodszy, w: Polski słownik biograficzny, t. XXI, s. 115-116; F. K i r y k, Jakub z Szadka, tamże, t. X, Wrocław 1962-1964, s. 367-368; Z. P i e t r z y k, Poczet rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400-2000, Kraków 2000, s. 133).

kariuszem generalnym diecezji krakowskiej Jakubem z Szadka. Mikołaj wstąpił do niego na służbę – najpierw został kapelanem, a później znalazł zatrudnienie w kancelarii wikariusza. Jakub z Szadka przyjął go też do herbu Wieniawa i zapewne z tego powodu Mikołaj był też pisany z Szadka. Dzięki poparciu Jakuba Mikołaj został w 1477 r. altarystą altarii Św. Antoniego w katedrze krakowskiej. W tym samym roku Jakub z Szadka odstąpił Mikołajowi także parafię w Książnicach Wielkich. Mikołaj był plebanem tej parafii nieprzerwanie przez blisko 40 lat, aż do swojej śmierci w 1516 r. Dzięki jego staraniom w 1508 r., na mocy przywileju biskupa krakowskiego Jana Konarskiego, przy kościele książnickim została utworzona mansjonaria i prepozytura, a Mikołaj został jej pierwszym prepozytem. Mikołaj z Koprzywnicy zrobił zresztą bardzo dużo dla parafii książnickiej, którą zastał bardzo zaniedbaną po swych poprzednikach. Oprócz wystarania się o utworzenie mansjonarii, Mikołaj zbudował w miejsce zdewastowanej świątyni nowy, drewniany kościół (konsekrowany w 1487 r., otrzymał wówczas nowe wezwanie – do św. Stefana dodano Wniebowzięcie NMPanny) i całkowicie go wyposażył. Ufundował wykonany przez malarza i snycerza Michała z Działdowa, jednego ze współpracowników Wita Stosza, późnogotycki poliptyk wzorowany na ikonografii ołtarza mariackiego w Krakowie. Znanych artystów (malarze Antoni i Jan Gorajscy, złotnik Stanisław Bieruń) zatrudniał Mikołaj do wykonania innych elementów wyposażenia książnickiej świątyni. Ufundował także dla tego kościoła cenne paramenty kościelne oraz zaopatrzył bibliotekę przy tamtejszej parafii. Jego sumptem została wybudowana przy kościele drewniana dzwonnica, do której zakupił również dzwony. Poza tym wzniósł nową plebanię i domy dla wikariuszy oraz zagospodarował role należące do uposażenia plebańskiego. Pomimo solidnego zaangażowania w sprawy parafii odbył także pielgrzymki do Jerozolimy i Rzymu oraz odwiedził Bari, Kolonię i Akwizgran[24]. Nie ulega wątpliwości, że dla przeprowadzenia kosztownych inwestycji oraz podróży potrzeba było dużych środków finansowych. Trudno się zatem dziwić, że pleban nie miał zamiaru godzić się na zwiększanie świadczeń od ludności ze swej parafii na rzecz Kamery Apostolskiej.

Parafia w Książnicach Wielkich zaliczała się do starszych i większych w diecezji krakowskiej. W okresie, gdy toczył się omawiany spór, w jej skład wchodziło 12 wsi. Prócz siedziby parafii, Książnic Wielkich, należących do klasztoru tynieckiego, były to: wsie tegoż klasztoru – Książnice Małe, Dolany i Modrzany, wsie szlacheckie – Jankowice, Macieczyna, Mojkowice (dziś Majkowice), Łapszów, Wroczków, Zdzisławice (dziś Zysławice) oraz wsie biskupa krakowskiego – Biskupice i Jaksice[25]. Można przypuszczać, że wcześniej liczba osad należących do parafii w Książnicach była jeszcze większa. Jan Długosz w l. 1470-1480 zalicza do parafii książnickiej także

[24] M. S o k o ł o w s k i, Studia, s. 231-240; L. H a j d u k i e w i c z, Mikołaj z Koprzywnicy starszy, s. 114-115; M. K o w a l c z y k, Biblioteka, s. 202-205; t e j ż e, Akt fundacyjny, s. 92; SHGKr III, s. 329-331; BJ, Fot. 435, k. 24-28.

[25] Taki skład parafii w Książnicach znajduje się w wydawanym tekście – k. 2r-2v, 5r (informacje na temat własności tych wsi – Kartoteka Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolski w Średniowieczu w krakowskiej pracowni Instytutu Historii PAN). Źródło to zostało pominięte w monografii parafii w Książnicach Wielkich pióra ks. J. G u r d y, Parafia, a także w hasłach Książnice Małe, (a zwłaszcza) Książnice Wielkie, w: SHGKr III, s. 326-332. Rękopis BJ 1815 został tam wykorzystany dopiero w hasłach Łapszów i Macieczyna (tamże III, s. 848, IV, s. 2).

szlachecki Płaszów (wieś zanikła, zapewne przed 1490 r.) oraz wspomina, że dawniej wchodziła w jej skład także wieś szlachecka Barczków – wówczas już w parafii Uście (Solne)[26]. Być może różnica w wysokości kwoty świętopietrza płaconego z Książnic między XIV a drugą połowa XV w. wynika właśnie z uszczuplenia liczby osad wchodzących w skład tej parafii, a także ze zmniejszenia się ogólnego zaludnienia w należących do niej wsiach.

Rękopis Biblioteki Jagiellońskiej o sygn. 1815 pochodzi z daru Grzegorza Klimaszewskiego. Jest to kodeks papierowy (poszyt), składający się z 6 + III kart (jedna składka), o wymiarach 355 x 235 mm. Widoczne jest złożenie wzdłuż poszytu. Rękopis jest znacznie zawilgocony, ma ubytki i miejsca podklejone w wyniku konserwacji (w XX w.?). Na podstawie znaków wodnych oraz pisma rękopis możemy w przybliżeniu datować na pierwszą dekadę XVI w.[27] Oprawa rękopisu jest znacznie późniejsza – pochodzi zapewne z XIX w. Z przodu i z tyłu rękopisu znajduje się po jednej nowej karcie ochronnej (k. I, III) oraz przypuszczalnie jedna dawna karta makulaturowa (k. II), na której ręką z XIX w. (zapewne Jerzego Samuela Bandtkiego) napisano tytuł (k. IIr): *De denario S. Petri. Świętopietrze / 1491. Xanznicz*. Tą samą ręką napisano: *O seymie ... 1673* (wszystko przekreślone) oraz sygnaturę topograficzną „Bbb II 35k". Natomiast nota z nowym numerem inwentarza: „N. inw. [112/28 – co zostało przekreślone] 1815" sporządzona jest ręką Władysława Wisłockiego[28]. Na k. 6v widnieje notatka archiwalna, wykonana zapewne ręką z XVIII w.: *1491 4 Julii et sequentibus 19 Septembris*. Rękopis posiadał foliację ołówkową (wprowadzoną zapewne w XX w.), zgodną z treścią, jednak nie odpowiadającą układowi rękopisu. Dlatego podczas przygotowania edycji zastąpiono ją nową foliacją ołówkową, odpowiadającą układowi kart w składce. W związku z tym w wydaniu układ kart jest następujący: 1r-1v, 3r-3v, 2r-2v, 5r-5v, 4r-4v, 6r-6v. Zwrócenie uwagi na tę zmianę jest tym bardziej istotne, że rękopis ten był już cytowany w literaturze[29].

Rękopis zapewne stanowi kopię akt procesowych z 1491 r. Został on sporządzony przez nieznanego pisarza drobnym, starannym pismem, jednak z licznymi błędami. Wykazy parafian płacących świętopietrze spisano w dwóch kolumnach. Brak w rękopisie schematu pisarskiego. Pierwsze litery oraz słowa wyróżnione w tekście przez pisarza, zwłaszcza słowa kluczowe do części składowych akt, a także nazwy miejscowości oraz imiona, pisane są większym pismem, wysokości kilku wierszy, tym samym kolorem atramentu, co pozostały tekst. Większymi literami pisane są też niektóre pojedyncze wyrazy. Przy listach osób występują narysowane atramentem klamry z dopisaną przy nich informacją o powierzchni ról oraz wysokości opłaty.

---

[26] Joannis Długosz senioris canonici Cracoviensis Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis, wyd. L. Łętowski, t. I-III, Kraków 1863-1864, (Opera omnia, wyd. A. Przezdziecki, t. VII-IX), tu t. II, s. 24, 167-169.

[27] Na k. 2, 4, 6 znajduje się znak wodny przedstawiający pierścień przecięty w środku dwoma prętami; drugi pręt jest przecięty trzecim krótkim prętem i zwieńczony gwiazdą sześciopromienną. Podobny znak, datowany na 1503 r., poświadczony w Wenecji, notuje w swym katalogu C. M. B r i q u e t, Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusq`en 1600, t. I-IV, Genève 1907, tu t. I, s. 209, nr 3058.

[28] Identyfikację rąk Bandtkiego i Wisłockiego zawdzięczam pani dr Marii Kowalczyk.

[29] SHGKr III, s. 848 (Łapszów), IV, s. 2 (Macieczyna). Przywołana w haśle Łapszów k. 3v to obecna k. 2v, zaś w haśle Macieczyna uwzględniono już nową foliację.

Przedstawiany tekst źródłowy składa się z następujących części:

1. Nagłówek akt (wstęp), wymieniający notariusza publicznego Macieja syna Stanisława z Książa Wielkiego, kleryka diecezji krakowskiej[30], który spisał pierwotną wersję akt procesowych (k. 1r).

2. List kolektora generalnego, biskupa poznańskiego Uriela z Górki do Stanisława ze Świradzic kanonika krakowskiego, oficjała generalnego i wikariusza *in spiritualibus* krakowskiego, z daty Kórnik, 10 XI 1490 r., zawierający zlecenie (*commissio*) przeprowadzenia procesu wraz ze szczegółową instrukcją (k. 1r-1v).

3. Postulat (*intentio*) powoda (*inducens*) Mikołaja z Koprzywnicy przedłożony sędziemu delegatowi Stanisławowi ze Świradzic 30 VI 1491 r. Mikołaj oświadczył, że od czasu, jak administruje parafią, tj. od 1477 r., świętopietrze było płacone w wymiarze 14 skojców (28 gr), a największą kwotą, jaką mu się udało zebrać, było 30 groszy (*media sexagena*). Spore trudności z wybieraniem daniny miał po niedawno minionej zarazie. Stąd dowodził, że żądania subkolektora Andrzeja z Kańczugi do zapłacenia 1 grzywny i 14 skojców są niesłuszne. Na dowód swego twierdzenia przedstawił pokwitowania zapłaconego z parafii Książnice świętopietrza przez niego i jego poprzedników plebanów z lat 1476-1490[31] oraz wykaz parafian płacących tę daninę (k. 1v, 3r).

4. Pokwitowania (*quittancie*) zapłaconego świętopietrza, wystawione dla plebanów książnickich w l. 1476-1479 przez kolektora Uriela z Górki, a w l. 1480-1490 przez subkolektora Andrzeja z Kańczugi, sporządzone przez pisarzy: Wojciecha zwanego Franciszkiem z Warszawy[32] (za l. 1476-1477, 1480-1483 i 1485), Stanisława (Małego) z Pierwoszewa (1478-1479)[33], Klemensa prebendarza kaplicy Św. Krzyża w katedrze krakowskiej (1484)[34], Leonarda z Małej (1486-1490)[35] (k. 3r-3v, 2r).

5. Imienny wykaz parafian świadczących świętopietrze (*Regestrum denarii s. Petri*), zapewne aktualny na 1491 r. (k. 2r-2v, 5r).

---

[30] Maciej syn Stanisława z Książa Wielkiego, kleryk diecezji krakowskiej, notariusz publiczny *apostolica et imperiali auctoritate* w l. 1491-1496 (SHGKr III, s. 311; K. S k u p i e ń s k i, Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce, Lublin 1997, s. 221, 225).

[31] W rękopisie czytamy wprawdzie, iż Mikołaj z Koprzywnicy oświadczył, że przedkłada sądowi 15 pokwitowań zapłaconego świętopietrza z kolejnych lat, poczynając od 1474 r. (k. 1v), co zgadza się z liczbą rzeczywiście okazanych i wpisanych do akt sprawy dokumentów, z tym jednak, że obejmują one w istocie lata 1476-1490 (k. 3r, 3v, 2r). Należy zatem uznać, że figurująca w rękopisie data 1474 jest jednak błędem kopisty.

[32] Wojciech zwany Franciszkiem zapewne z Warszawy (na Mazowszu). Być może tożsamy z wpisanym na Uniwersytet Krakowski w semestrze zimowym 1474 r. Wojciechem synem Jana z Warszawy (Metryka, t. I, nr 74h/204, t. II, s. 531).

[33] Stanisław Mały z Pierwoszewa, pisarz grodu kaliskiego (1467), pisarz przy biskupie poznańskim Urielu Górce (1486), kapelan Uriela Górki (1476-1485), altarysta w katedrze poznańskiej (1488), wikariusz wieczysty w katedrze poznańskiej (1493-1498): A. G ą s i o r o w s k i, Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich, Poznań 1993, s. 65 (nr 623).

[34] Może tożsamy z Klemensem wikariuszem, altarystą kaplicy Hinczów w katedrze krakowskiej w 1476 r. (Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwów kapitulnych i kurialnych krakowskich, [cz. 1:] 1440-1500, [cz. 2:] 1501-1515, opr. B. Przybyszewski, Kraków 1960-1965, tu cz. 1, s. 54).

[35] Zapewne to Leonard syn Szymona z Małej w woj. sandomierskim, wpisany na Uniwersytet Krakowski w semestrze zimowym 1485 r., prebendarz kaplicy Św. Krzyża (przed 1494 – 1504), i kaplicy Św. Trójcy przy katedrze wawelskiej, zastępca kolektora świętopietrza (1499): Metryka, t. I, nr 85h/292, t. II, s. 298; Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu, cz. 2, s. 19.

6. Pozew wydany przez Stanisława ze Świradzic sędziego wydelegowanego (*iudex remissarius*) w Krakowie 30 VI 1491 r., skierowany do egzekutorów [Świętosława] wikariusza w Koszycach (dekanat Witów) i [Marcina Rinczy] wikariusza wieczystego w katedrze krakowskiej[36], z poleceniem, aby wezwali świadków powoda, duchownych z parafii w Książnicach: wikariuszy Szczepana z Buska[37] i Marcina z Jędrzejowa[38] oraz kościelnego i nauczyciela Jana z Bielaw[39], do stawienia się przed sądem w Krakowie 4 VII 1491 r. w celu złożenia zeznań, zaś samego Andrzeja z Kańczugi, aby również stawił się tego dnia w celu zobaczenia świadków powoda, wysłuchania ich przysięgi oraz do złożenia – słownie lub na piśmie – listy pytań do zadania tym świadkom (k. 5r-5v).

7. Oświadczenia (*execuciones*) obu egzekutorów, Świętosława wikariusza w Koszycach i Marcina Rinczy, że dokonali 2 VII 1491 r. pozwania (k. 5v).

8. Poświadczenie, że świadkowie 4 VII 1491 r. w obecności Andrzeja z Kańczugi złożyli przysięgę (*annotacio iuramenti*), iż na zadane im według kwestionariusza złożonego na piśmie [przez Andrzeja z Kańczugi] pytania, będą udzielać odpowiedzi zgodnych z prawdą (k. 5v).

9. Drugi pozew wydany przez Stanisława ze Świradzic w Krakowie 16 IX 1491 r. skierowany do egzekutorów, [Marcina z Jędrzejowa] wikariusza w Książnicach [który był wcześniej świadkiem] i [Mikołaja kleryka kaplicy Św. Trójcy na Wawelu], z poleceniem, by wezwali dwóch świeckich świadków powoda, a zarazem jego parafian, Stanisława wójta w Modrzanach i Marcina Ritala karczmarza z Książnic Wielkich, do stawienia się przed sądem 19 IX 1491 r. w celu złożenia zeznań, a Andrzeja z Kańczugi – aby również stawił się tego dnia w celu zobaczenia i wysłuchania przysięgi świadków powoda oraz przedstawienia im swojej listy pytań (k. 5v).

10. Oświadczenie obu egzekutorów – Marcina [z Jędrzejowa] wikariusza w Książnicach i Mikołaja kleryka kaplicy Św. Trójcy na Wawelu, że dopełnili 17 IX 1491 r. pozwania (k. 5v).

---

[36] Zapewne chodzi tu Marcina Rinczę (Rynczę) z Batowic (zm. 1494), wikariusza wieczystego w katedrze na Wawelu w l. 1472-1479 (Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu [cz. 1], s. 60; Cracovia artificum. Supplementa 1462-1475, opr. B. Przybyszewski, Kraków 2000, s. 103).

[37] Szczepan z Buska (powiat sandomierski). Z jego zeznania (k. 4r), wynika, że święcenia kapłańskie uzyskał około 1469 r., zaś wikariuszem w Książnicach był od 12 lat, czyli od ok. 1479 r.; w 1508 r. był jednym z mansjonarzy w prepozyturze książnickiej (BJ, sygn. Fot. 435, k. 16v; SHGKr III, s. 331).

[38] Marcin z Jędrzejowa (powiat ksiąski). Z jego zeznania (k. 4v), wynika, że święcenia kapłańskie uzyskał (w diecezji krakowskiej) około 1480 r., a wikariuszem w parafii w Książnicach był od 7 lat, czyli od ok. 1484 r.

[39] Jan z Bielaw w archidiecezji gnieźnieńskiej, zapewne miasta w woj. łęczyckim i powiecie orłowskim, bądź wsi o tej nazwie w woj. sieradzkim, powiecie szadkowskim (Jana Łaskiego Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej, wyd. J. Łukowski, t. I-II, Gniezno 1880-1881, tu t. I, s. 351, 366, t. II, s. 262; ks. S. K o z i e r o w s k i, Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski, t. I-II, Poznań 1926-1928, tu t. I, s. 15-16; S. M. Z a j ą c z k o w s k i, Powiat orłowski do lat siedemdziesiątych XVI wieku. Studia z dziejów osadnictwa, struktury własnościowej i stosunków kościelnych, Łódź 1996, s. 44-45). Z jego zeznania wynika, że wyższe święcenia kapłańskie (prezbiterat) uzyskał (w archidiecezji gnieźnieńskiej) ok. 1486 r., a kościelnym (*minister ecclesie*) w parafii w Książnicach Wielkich był od czternastu lat, czyli od ok. 1477 r. Z zeznań obu wikariuszy można wnioskować, że był on jednocześnie nauczycielem (*magister scole*) w książnickiej szkole parafialnej (k. 4r-4v).

11. Poświadczenie, że świadkowie złożyli 19 IX 1491 r. w obecności Andrzeja z Kańczugi przysięgę, że na zadane im według kwestionariusza złożonego na piśmie [przez Andrzeja z Kańczugi] pytania będą udzielać odpowiedzi zgodnych z prawdą (k. 5v).

12. Zestaw pytań, czyli kwestionariusz (*interrogatoria*), przedstawiony świadkom, a sporządzony na piśmie przez Andrzeja z Kańczugi. Składał się on z następujących pytań: skąd świadek pochodzi?; gdzie obecnie przebywa oraz od ilu lat?; czy był sługą lub domownikiem (*servus aut familiaris*) powoda?; czy był informowany, jak powinien zeznawać?; czy był konfrontowany z pozostałymi świadkami?; czy wie, jaką kwotę świętopietrza kościół w Książnicach płaci corocznie i od ilu lat?; skąd posiada informacje – z autopsji czy ze słyszenia?; czy słyszał, że płacono z tej parafii więcej niż płaci obecny pleban? (k. 5v, 4r).

13. Zeznania pięciu świadków[40] według powyższego kwestionariusza: księży Szczepana z Buska, Marcina z Jędrzejowa, Jana z Bielaw oraz Stanisława wójta z Modrzan i Marcina Ritala karczmarza z Książnic. Wszyscy świadkowie w swoich zeznaniach potwierdzili relację Mikołaja z Koprzywnicy. Zeznali oni, że w ostatnich latach z całej parafii zbierano w sumie pół kopy, tj. 30 gr świętopietrza, a po zarazie (*post pestem* – nie wiadomo dokładnie, kiedy miała miejsce, ale na pewno po 1477 r.) jedynie 16 gr. Jeden z nich – sześćdziesięcioletni wójt z Modrzan, urodzony w Książnicach – sięgnął aż do początku XV w. (k. 4r-4v, 6r-6v).

Tekst został wydany w oparciu o Projekt instrukcji wydawniczej opracowany przez Adama Wolffa[41]. W druku nie zostały wyróżnione inicjały, natomiast wyrazy pisane większymi literami są zaznaczone przez ujęcie w podwójne pionowe kreski. Miejsca uszkodzone i nieodczytane oznaczono ujętymi w nawiasy kwadratowe kropkami w liczbie odpowiadającej orientacyjnie liczbie brakujących liter. Ze względów technicznych zrezygnowano z zachowywania w edycji dwukolumnowego układu spisu płatników, oznaczając te miejsca tekstu przez dodanie przy numerach kart liter – odpowiednio a i b. Narysowane w rękopie klamry oddano w druku graficznie. Dla lepszej czytelności tekstu ujednolicona została pisownia słowa *Cracovia*, pisanego przez kopistę zamiennie jako *Cracovia* i *Cracouia*. Rozwinięcie skrótu słowa *nihil* (bądź *nihilominus*) przyjęto w formie klasycznej, zaś zapis w formie *nichil* zastosowano tylko w tych przypadkach, gdy taki był pełny zapis w rękopisie. Osobnego komentarza wymaga tutaj przyjęcie w edycji często używanego w tekście słowa stanowiącego łaciński odpowiednik świętopietrza, które kopista zapisywał w trzech różnych formach: *petronalis*, *patronalis* i *paternalis*. Z tych trzech form jedynie pierwsza (*petronalis*) oznacza rzeczywiście denar św. Piotra, a dwie pozostałe posiadają w istocie zupełnie inne znaczenie[42]. Wprawdzie ks. T. Gromnicki wśród używanych określeń świętopietrza wymienia również *patronale*[43], ale wydaje się, że w wypadku naszego rękopisu oboczność ta wynikała tylko z błędów kopisty. Dlatego w niniejszej edycji przyjęto wersję *petronales, -ium* (ewentualnie *petro-*

[40] Wprawdzie w rękopisie wpisano odpowiedzi wszystkich świadków kolejno, jedne po drugich, bez dat, ale zapewne zeznawali oni na dwie raty – trzej duchowni 4 VII, zaś dwaj pozostali 19 IX 1491 r.

[41] A. W o l f f, Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku, Studia Źrodłoznawcze 1, 1956, s. 157-177.

[42] Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce, t. VII, Kraków 1992-2001, kol. 166-167, 183, 542-543.

[43] T. G r o m n i c k i, Świętopietrze, s. 9.

nalis)[44], zaś wszystkie odmienne zapisy podano w przypisach. Podobnie postępowano w innych przypadkach – wszystkie ewidentnie zepsute słowa zostały oddane w teście w formie poprawionej, a lekcje rękopisu znalazły się w przypisach.

Na koniec chciałbym wyrazić serdeczne podziękowania Paniom dr Marii Kowalczyk i mgr Annie Sobańskiej oraz Panom prof. Tomaszowi Jurkowi, dr. Ryszardowi Tatarzyńskiemu i dr. Markowi Danielowi Kowalskiemu za pomoc przy kolacjonowaniu tekstu. Dziękuję również Panu mgr. Waldemarowi Bukowskiemu za lekturę wstępnej wersji artykułu i cenne uwagi.

II. EDYCJA

[Kraków], 30 VI, 4 VII i 19 IX 1491

Instrument notarialny. Akta procesu o wymiar świętopietrza w parafii Książnice Wielkie, między subkolektorem krakowskim Andrzejem z Kańczugi a plebanem książnickim Mikołajem z Koprzywnicy.

Kopia: Biblioteka Jagiellońska, rkps. 1815, k. 1r-6v (dalej: R).

[*f. 1r*] Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo, die vero Lune quarta Iulii [*4 VII 1491*] et consequenter | decima nona Septembris [*19 IX*], attestaciones testium coram venerabili viro, domino Stanislao de Swiradzycze[1] pre|posito Kielciensi, canonico et in spiritualibus vicario generali Cracoviensi iudiceque commissario speciali, | commissione tenoris infrascripti per reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum Urielem Dei gracia episcopum Poznaniensem[2], fructuum, reddituum et proventuum nec non denarii s. Petri Camere Apostolice debitorum in Regno Polonie ac provincia Gneznensi collectorem generalem per Sedem Apostolicam specialiter deputatum, deputato, de et super intencione solucionis et quantitatis summe denarii s. Petri de ecclesia et parrochia in Xaschnycze[3] solvi consuet(i) pro parte honorabilis domini Nicolai ibidem in Xasnycze moderni rectoris[4], nec non copie quittanciarum similiter pro parte dicti domini Nicolai in vim clarioris probacionis sue intencionis productarum et per certos testes, quoad manum eas scribencium et signetum recognitarum, et insuper regestrum, in quo continentur et sunt scripta nomina omnium parrochianorum denarium s. Petri solvencium, nec non copie citacionum contra ipsos testes premissarum interrogatoriarumque per honorabilem dominum Andream de Canczvga[5] perpetuum vicarium ecclesie Cracoviensis viceque collectorem huiusmodi census et denarii s. Petri datorum, inductorum, citatorum, iuratorum et de mandato eiusdem domini iudicis commissarii per me Mathiam Stanislai de Maiori Xansh[6] clericum Cracoviensis diocesis, imperiali auctoritate notarium publicum infrascripto modo receptorum et examinatorum.

Primo tenor commissionis fuit et est huiusmodi: ||Uriel|| Dei gracia episcopus Poznaniensis, fructuum, reddituum et proventuum nec non denarii s. Petri Camere Apostolice debitorum in Regno Polonie ac provincia Gneznensi collector generalis per Sedem Apostolicam specialiter deputatus venerabili viro, domino Stanislao de Swy-

[44] W rękopisie forma *petronales, -ium* występuje najczęściej. Według Słownika łaciny średniowiecznej w Polsce, t. VII, kol. 542-543, ma ona to samo znaczenie co *petronalis, -e.*

radzycze preposito Kielciensi canonicoque ac vicario in spiritualibus Cracoviensi generali, fratri nostro in Christo charissimo salutem in Domino. Exposuit coram nobis honorabilis dominus Nicolaus rector ecclesie parrochialis in Xasnycze Cracoviensis diocesis, quomodo honorabilis dominus Andreas de Canczuga vicarius canonicalis ecclesie et noster succollector Cracoviensis, volens ab eodem exponere collectarum denarii s. Petri plus, quam ipse et antecessores sui ex ipsa sua in Xasnycze ecclesia solvebant[a], extorquen[do[b]] eciam [?] processu [.....[b]] sub titulo et sigillo nostris, quatenus infra certum [.....[c]] designatum terminum sub penis et censuris ecclesiacticis de collecta huiusmodi denarii sancti Petri [.....[c]] solvisset, prout solvere iuxta registra antiqua deberet, unam marcam cum quatuordecim s[cottis[c]] peccunie moneri procuravit. Tamen ipse exponens et quamvis affirmaverit se non magis quam mediam marcam per aliquot retroactos annos sic et anno presenti de parrochia sua denarii huiusmodi s. Petri exegisse, nihilominus solvit ipsi nostro succolectori quattuordecim scottos, asserens se non ad maiorem summam solucionis huiusmodi deffectum huiusmodi obstanciam fore obligatum. Et propterea petivit sibi super his per nos de remedio provideri opportuno ac examine testium super hoc, quos hic coram nobis propter longam loci distanciam inducere commode minime potest, inducendorum[d] committi ac nostras commissionis sive remissionis litteras in forma solita et fieri consueta in personam Vestre Paternitatis decrevi et concedi. Nos tamen[e] attendentes, quod iusta petentibus non est denegandus assensus, nostras commissionis sive remissionis huiusmodi litteras decrevimus fore dandas damusque et decrevimus auctoritate apostolica nobis in hac parte commissa, per presentes vestram fraternitatem hortantes in Domino, quatenus ne facti huiusmodi veritas depereat aut obumbrari videatur, vocatis ad vestri presenciam testibus, quos ipse dominus Nicolaus plebanus aut suus procurator inducere voluerit, ipsos in presencia prefati honorabilis domini Andree succolectori nostri ad hoc et ad dandum ex adverso interrogatoria super intencione inducentis predicta legitime citat[os a/]lias in continuanciam recipiatis ipsosque secundum intencionem ac interrogatoriam huiusmodi coram vobis offerenda adhibito vobis notario publico fideli et legali, quem ad hoc duxeritis eligendum, secundum iurispericiam ac prudenciam vobis a Domino Deo datam examinetis et examinare curetis, recepto primitus a quolibet testium de dicenda veritate iuxta condicionem ipsorum corporali iuramento, attestaciones vero seu deposiciones testium huiusmodi in uno volumine conscriptas, unacum interrogatoriis premencionatis insimul ligatas, clausas et vestro sigillo sigillatas per modum notuli[g], cui et presentes includetis litteras et alias talibus modo et forma dispositis, quod ipsis apud nos in iudicio et extra plena fides valeat [*f. 1v*] adhiberi, nulli parcium attestacionibus huiusmodi publicatis, nobis huc versus locum et civitatem Poznaniensem per fidelem nuncium ac iuratum quantocius poteritis dirigatis. Testes vero, qui nominati fuerint, si se gracia, odio vel timore subtraxerint, per censuram ecclesiasticam cogatis testimonium perhibere veritatis. Datum in Cornik[7] die Mercurii decima mensis Novembris anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo[h] [*10 XI 1490*], nostro sub sigillo. ||Tenor note|| a tergo scripte: Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo, die Jovis ultima Iunii [*30 VI 1491*] presentata venerabili domino in spiritualibus vicario introscripto per honorabilem dominum Nicolaum in Xasnycze plebanum petentem suscipi et iuxta introscripta commissa procedendum decerni et procedi articulosque[i] in continenti per eum productos ad probandum admitti et testes desuper inducendum ac ea, que iuris sunt, decerni et mandari, qui quidem dominus intro-

scriptus iudex comissarius, suscepta presenti commissione cum ea, qua decuit, reverencia et articulis oblatis admissis, decrevit testes super eis inducendos esse et citacionem tam contra testes, quam contra dominum Andream de Canczuga vicecollectorem ad videndum eos recipi, admitti et iurari etc. dand(am) mandavit, presentibus ut in actis.

Deinde ||tenor intencionis||. Ipsius domini Nicolai in Xasnicze plebani intenciones articulate[j]. Ego Nicolaus de Coprzywnycza ecclesie parrochialis Assumpcionis Gloriosissime Virginis Marie[8] in Xasnycze rector de et super solucione denarii s. Petri quatuordecim scottorum ex eadem ecclesia et parrochia in Xasnycze per me Nicolaum modernum et antecessores plebanos eiusdem ecclesie pro Camera Apostolica fieri consueta et insuper in debita peticione solucionis fiende unius marce preter dictos quatuordecim scottos, per honorabilem dominum Andream de Canczuga modernum vicecollectorem eiusdem denarii s. Petri facta et monicione contra me ad solvendam dictam marcam emissa et exequuta[k], coram vobis venerabili viro, domino Stanislao de Swyradzycze preposito Kyelciensi, canonico vicarioque in spiritualibus Cracoviensi generali iudiceque in hac re et causa comissario per reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum Urielem Dei gracia episcopum Poznaniensem et huiusmodi denarii s. Petri iuriumque, fructuum et proventuum Camere Apostolice in Regno Polonie ac provincia Gneznensi eiusque civitatibus et diocesibus a Sanctissimo in Christo patre et domino, domino Innocencio Divina providencia papa octavo moderno[9] collectorem specialiter deputatum subdelegato, do et produco, petens eas ad probandum, ut veras, iuridicas et legittimas admitti et ad probandum fore ad[mittendum[c]].

Imprimis propono, pono, deduco et probare intendo, quod ego Nicolaus prefatus ad eandem ecclesiam in Xansznycze anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo [*1477*] fui et sum institutus et investitus ac illius possessionem realem et essencialem recepi. Sic fuit et est verum.

Secundo pono, deduco atque dico, quod ab eodem tempore mee institucionis usque ad tempus presens et nunc currens de dicta mea parrochia seu parrochianis eciam exactam diligenciam in conscripcione ipsorum parrochianorum huiusmodi denarii sancti Petri solvencium ad mea et ecclesie mee regestra faciendo et fieri procurando vix et ad maximum mediam sexagenam peccuniarum vel citra de eodem denario s. Petri quolibet anno exigere potui et possum, salvo tempore pestis[10] proxime preterite, post cuius cessacionem vix sedecim grossos vel pauloplus per aliquot annos extunc sequentes exigere et habere de huiusmodi denario s. Petri potui, ut patent eadem regestra ecclesie desuper conscripta cuilibet diligenter inspicienti seu revidenti et ex illis computum[l] facienti. Sic fuit et est verum et probabile.

Tercio pono et deduco, quod ego Nicolaus ab eodem tempore adepcionis[m] dicte ecclesie in Xashnycze per me facte ac mei antecessores, eiusdem ecclesie parrochialis rectores pro tempore existentes, semper solverunt[n] et solvebant ipsi domino collectori aut suo succolectori dicti denarii sancti Petri racione huiusmodi petronalium seu denarii s. Petri tantummodo quatuordecim scotos peccunie usualis in Regno Polonie currentis et non magis neque minus, ut patet ex quindecim quittanciis, tam mihi Nicolao moderno, quam meis antecessoribus rectoribus eiusdem ecclesie per ipsos dominos collectores vel eorum vicecollectores eiusdem census denarii s. Petri desuper datis et concessis et ex regestris eorundem dominorum collectorum et vicecollectorum, presertim anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto [*1474*][11] incipientibus et usque ad presentem annum [*1491*] continuatis, ad quas[o] quittancias et

regestra taliter inchoata et scripta pro verificacione premissorum [*f. 3r*] me refero et ea hic loco probacionum in quantum facient pro mea intencione repeto et reproduco. Sic fuit et est verum.

Quarto pono et deduco, quod ego Nicolaus prefatus cum mea ecclesia predicta ab huiusmodi tempore mee institucionis[12] et per ipsos annos extunc inmediate et continue se sequentes usque ad annum presentem [*1491*] ipsique antecessores mei pro tempore existentes a temporibus et per ipsa tempora, quorum memoria hominum non existit, semper fui et fuerunt in pacifica et quieta possessione sic solvendi huiusmodi censum denarii s. Petri tantummodo per quatuordecim scottos peccunie usualis in Regno Polonie communiter currentis, et nec est memoria hominum, quod aliquando ultra huiusmodi quatuordecim scottos adhuc una marca per aliquem rectorem eiusdem ecclesie in Xanshnycze racione dictorum petronalium denarii s. Petri fuisset et esset soluta. Et maxime cum ipsa ecclesia et suus rector ad eandem solucionem quatuordecim scottorum et unius marce per ipsum vicecollectorem solvi petit(am) sufficere nec magis quam mediam sexagenam ad maximum$^{p\text{-}p}$ ipsa ecclesia de suis parrochianis exigere poterit et potest, cum eciam de anno in annum et de die in diem fructus et proventus ecclesiarum et numerus kmetonum et parrochianorum ex causis notoriis diminuitur et continue ac quanto ulterius tanto magis minoratur. Sic fuit et est verum.

Quinto pono, deduco atque dico, quod his non obstantibus anno preterito, post recessum dicti reverendissimi domini Urielis episcopi Poznaniensis et huiusmodi denarii s. Petri collectoris ab hinc de Cracovia, per memoratum dominum Andream vicecollectorem ad solvendum eandem marcam ultra solitum modum solvendi petitam, ut asserebatur per tredecim annos solvi neglectam, monicionem sine termini prefixione ad allegandum raciones dari consueti fui et eciam monitus (sum^{q}) indebite et iniuste. Itaque opportuit me versus Poznaniam alias in Curnik castrum episcopale[13] ad^{r} Poznaniam situm, ad ipsum dominum episcopum equitare et me fatigare, quibus attentis idem dominus reverendissimus episcopus et collector certarum commissionum in persona Vestre Venerabilitatis, domini Stanislai de Swiradzycze predicti ad recipiendum testes super mea intencione, citato ad hoc dicto domino Andrea viceccolectore, dedit et commisit, ut patet ex litteris eiusdem domini collectoris dicte Vestre Venerabilitati transmissis. Sic fuit et est verum.

Item pono ut supra, quod de omnibus et singulis premissis in hac diocesi Cracoviensi ac in parr[ochia^{c}] mea predicta et in vicinatu circumquaque fuit publica vox et fama, assercio, opinio et credulitas vera.

Quare peto, ut supra, dictam meam intencionem articulatam per vos venerabilem dominum Stanislaum de Swiradzycze huiusmodi iudicem commissarium predictum suscipi et ad probandum eam admitti testesque super illis recipi et examinandum admitti ipsisque examinatis et ad modum rotuli^{s} clausis attestaciones eorum dicto reverendissimo domino committenti remitti et alias ea, que sunt iuris, fieri et decerni salvo iure addendi, mi(nuen)di, corrigendi etc.

Anno Domini 1491, die Jovis ultima Iunii [*30 VI 1491*], oblatum per honorabilem dominum Nicolaum principalem et datum, ut a tergo commissionis continetur, presentibus ut in actis.

Consequenter ||tenores quittanciarum|| qui(n)decim, de quibus in intencionibus fuit mencio, pariter cum eisdem productarum et oblatarum, secundum ordinem sequuntur in hunc modum:

Et primo prime et secunde manu honorabilis domini Alberti de Varshovia dicti Francisci[14] psalmiste ecclesie Cracoviensis maioris scriptarum: Uriel de Gorka prepositus Gneznensis, nuncius et collector apostolicus recognoscimus a domino plebano in Xashnicze XIIII^or^ scottos intuitu anni presentis racione petronalium[t] recepisse, de quibus ipsum quittamus per presentes. Datum Cracovie ultima Maii [*31 V*] 1476, nostro sub sigillo.

[*f. 3v*] Uriel de Gorka prepositus Gnesnensis, nuncius et collector apostolicus recognoscimus a domino plebano in Xashnicze intuitu presentis XIIII^or^ scottos recepisse racione petronalium, de quibus ipsum quittamus per presentes. Datum Cracovie 1477, nostro sub[u] sigillo.

||Tercie et quarte|| manu honorabilis domini Stanislai Perweshowszky[15] scriptarum[v] tenores sunt tales: Uriel de Gorka Gneznensis et Poznaniensis ecclesiarum prepositus, Regni Polonie cancellarius et denarii s. Petri collector generalis significamus, quia a domino plebano in Xansnycze XIIII scottos petronalium anni presentis recepimus, de quibus ipsum quittamus. Datum Cracovie VIII Maii [*8 V*] anno Domini 1478, nostro sub sigillo.

Uriel de Gorka electus Poznanienisis[16], Regni Polonie cancellarius et denarii s. Petri collector generalis significamus, quia a domino plebano in Xanznicze XIIII scottos petronalium anni presentis recepimus, de quibus ipsum quittamus. Datum Cracovie IX Maii [*9 V*] anno Domini 1479, nostro sub sigillo.

||Quinte, sexte, septime et octave|| manu prefati domini Alberti de Varshovia scriptarum tenores continuantur: Andreas de Canczuga in ecclesia cathedrali Cracoviensi vicarius perpetuus recognosco a domino plebano de Xasznycze XIIII^or^ scottos intuitu anni presentis recepisse, de quibus ipsum quitto per presentes. Datum Cracovie prima Maii anno Domini etc. octuagesimo [*1 V 1480*], nostro sub sigillo.

Andreas de Canczuga in ecclesia cathedrali Cracoviensi vicarius perpetuus recognosco me a domino plebano in Xanshnycze XIIII^or^ scottos racione petronalium[w] intuitu anni presentis recepisse, de quibus ipsum quitto per presentes. Datum Cracovie 1481 ultima Decembris [*31 XII*], nostro sub sigillo.

Andreas de Canczuga in ecclesia cathedrali Cracoviensi vicarius perpetuus, domini collectoris exactor recognosco me a domino plebano de Xanshnycze XIIII^or^ scottos intuitu anni presentis racione petronalium recepisse, de quibus ipsum quitto per presentes. Datum Cracovie prima Maii anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo secundo [*1 V 1482*], meo sub sigillo.

Andreas de Canczuga in ecclesia kathedrali Cracoviensi vicarius perpetuus, domini collectoris factor recognosco me a domino plebano in Xanshnycze intuitu anni currentis racione petronalium[t] in effectu recepisse XIIII^or^ scottos, de quibus ipsum quitto per presentes. Datum Cracovie anno Domini 1483, nostro sub sigillo.

||None|| honorabilis olim domini Clementis[17] prebendarii capelle Sancte Crucis in ecclesia Cracoviensi manu scripte tenor est iste: Andreas de Canczuga in ecclesia cathedrali Cracoviensi vicarius perpetuus recognosco me a domino plebano de Xanszhnycze recepisse quattuordecim scottos intuitu anni currentis racione petronalium, de quibus ipsum quitto. Datum Cracovie prima Maii [*1 V*] anno Domini 1484, nostro sub sigillo.

||Decime|| manu prefati domini Alberti Francisci scripte tenor est huiusmodi: Andreas de Canczuga in ecclesia cathedrali Cracoviensi vicarius perpetuus recognosco

me a domino plebano de Xashnycze quattuordecim scottos intuitu anni presentis recepissse, de quibus ipsum quitto per presentes. Datum prima Maii anno Domini millesimo etc. [*1 V 1(485)*], meo sub sigillo.

||Sequencium quinque finalium|| manu discreti Leonardi de Malya[18] clerici capelle Sancte Crucis in ecclesia Cracoviensi scriptarum tenores sunt huiusmodi: [*f. 2r*] Andreas de Canczuga in ecclesia cathedrali Cracoviensi vicarius perpetuus recognosco me a domino plebano de Xanshnycze quatuordecim scottos intuitu anni currentis racione petronalium recepisse, de quibus ipsum quitto per presentes. Datum 1486, nostro sub signeto.

Andreas de Canczuga in ecclesia kathedrali Cracoviensi vicarius perpetuus recognosco me a domino plebano de Xanshnycze XIIII^{or} scottos intuitu anni currentis racione petronalium recepisse, de quibus ipsum quitto per presentes. Datum Cracovie anno Domini millesimo CCCCLXXXVII.

Andreas de Canczuga in ecclesia kathedrali Cracoviensi vicarius perpetuus recognosco me a domino Nicolao decano[19] in Maiori Xanshnycze XIIII^{or} scottos intuitu anni currentis racione petronalium recepisse, de quibus ipsum quitto per presentes. Datum Cracovie penultima die Julii anno Domini 1488 [*30 VII 1488*].

Andreas de Canczuga in ecclesia kathedrali Cracoviensis vicarius perpetuus recognosco me a domino plebano de Xanshnycze XIIII^{or} scottos intuitu anni currentis racione petronalium recepisse, de quibus ipsum quitto per presentes. Datum Cracovie anno Domini millesimo 489, nostro sub signeto.

Andreas de Canczuga in ecclesia cathedrali Cracoviensi vicarius perpetuus recognosco me a domino plebano de Maiori Xanshnycze XIIII^{or} scottos intuitu anni currentis racione petronalium recepisse, de quibus ipsum quitto per presentes. Datum Cracovie anno Domini 1490, nostro sub signeto.

||Tenor regestrorum|| de conscripcione parrochianorum ecclesie in Xanshnycze simul cum quittanciis praescriptis et intencionibus articulatis oblatorum et productorum fuit et est ut sequitur talis:

[*f. 2ra*] ||Regestrum denarii s. Petri||:

||Magna Xanshnycze||[20]
Riba[21] metquartus in medio laneo
Lichony[22] mettercius in1/2 laneo
Grzyczel metquartus in 1/2 laneo
Pyotrash metquartus in 1/2 laneo
tabernator[23] metsextus
Coczyk Jacobus metquartus in 1/2 laneo
ortulani:
Velycya metsecundus
Rozen mettercius
Rotifex metquartus
Naglyk metsecundus
Scrobadlo metquartus
Gregorius Batulycz mettercius in 1/2 laneo
Vyanczek metquartus in 1/2 laneo
Mucha ortulanus mettercius
Johannes Bacula mettercius in 1/2 laneo

Pula ortulanus mettercius
Gyzyna metquarta
Cuna metquartus
Mika[24] me(t)secundus
Dibilias mettercius
Jaxan metquartus
Byel metquartus
Coczyk Nicolaus metquartus
Stanislaus ortulanus mettercius
} in medio laneo
Summa de hac villa Magna Xanshnycze quattuor grossi cum quattor denariis[25].

[*f. 2rb*] ||Jaxycze villa||[26]
Lyssek mettercius
Cremienithala metquintus
Osslizlo metquartus
Golek metquintus
Marek metquartus
Broda mettercius
Newczasz ortulanus mettercius
Lossek metquintus
Dominicus, Nyessloni } mettercius
Zelazni metsecundus
Wczyslo metquintus
Dobito mettercius
Glowka ortulanus mettercius
Bedlka metsecundus
Cyczek metquintus
Faber, Bielacz } ortulanus, mettercius
Bokr metquartus
Gwysdek ortulanus metsecundus
Mocziossko ortulanus mettercius
Luca ortulanus metquartus
Cosciani metquartus
Gnath metquintus in 1/2 laneo
} in medio laneo
Summa petronalium quattuor grossi cum quattuor denariis[27].

[*f. 2va*] ||Doliany||[28]
Johannes, Orzel } ortulani { mettercius, metquartus
Tabernator
Petrus, Nowak, Jaroszh, Woscznia } ortulani { mettercius, metquartus[x], mettercius
Summa unus grossus cum septem obolis.

||Modrzany||[29]
Costrek, Varsek } in medio laneo { metquartus, metsextus
advocatus[30], Michal, Czyczek, Martinus } in laneo { metquartus, metquartus, metquartus, metquintus
ibidem Katherina sola
tabernator metquartus
Summa petronalium minus duobus obolis duo grossi[31].

||Moykowycze||[32]
Cuba, Valiek, Miodek, Chosnoy } in medio laneo { metsextus, metquintus, metquartus, metquintus
Cozyel in 1/2 laneo metquartus
Thomek in laneo metseptimus
Mothil, Basgro } in 1/2 laneo metquintus
Summa petronalium duo grossi cum quinque denariis.

||Byskupycze||[33]
Colkosh molendinator metquartus
Sadlo thabernator, Gnilka ortulanus } mettercius
Vietrzich in laneo metquartus
ibidem Jacobus metsecundus
Pastucha in quarta mettercius
Bardaicz inquilinus mettercius
Bloczinoga Johannes in medio laneo mettercius
Rey in quarta mettercius
Jandula in 1/2 laneo metquintus
villicus in[u] laneo metsextus
Ranosh, Iszka } in 1/2 laneo metquartus
Palka tabernator metquartus
Puchala in laneo metquartus
Tomek in medio laneo metquintus
Cozak in laneo metquartus
[*f. 2vb*] Stanislaus Bloczinoga in quarta metquartus
Petrus molendinator mettercius
Summa petronalium[w] quattuor grossi[34].

||Sdrislawicze||[35]
Sbola Johannes in 1/2 laneo mettercius
Gmizek[y] in laneo metquartus
Summa petronalium septem denarii.

||Parwa Xanshnicze||[36]
Mathissek in medio laneo mettercius
Czaslaw in laneo metquintus
Clunek[z] mendicus metsecundus
Sczepan in laneo metsextus
Zich in laneo metquintus
Sulek in medio laneo metsecundus
Coczurek in 1/2 laneo metquintus
Pirek in laneo metsextus
Dibicz in media taberna mettercius
Nicolaus in media taberna metsecundus
Babycz in medio laneo metsecundus
Rithal thabernator metquartus
ibidem Johannes mettercius
Summa petronalium duo grossi cum tredecim denariis[37].

||Lawshow||[38]
Sczepan in medio laneo metquartus
Slowak ortulanus mettercius
Boloni in laneo metquintus
Gorzkowsky in laneo metquartus
Michal in medio laneo metquintus
Adam ortulanus mettercius
Dico[39] in medio laneo metquartus
Gocz ortulanus metquartus
ibidem Mathias metsecundus
Michalek in medio laneo metquintus
Staniczowicz ortulanus mettercius
Pawlowicz in 1/2 laneo metquintus
Thuthak ortulanus mettercius
Sbola tabernator metquintus
Mathias ortulanus metsecundus
Summa petronalium tres grossi cum tribus denariis.

||Wroczkow||[40]
Andreas in medio laneo metquintus
Petrus ortulanus mettercius
[*f. 5ra*] Cozik, Zunek[aa] } in medio laneo metquintus
Michal in medio laneo metsecundus
ibidem Sartor mettercius
ibidem Albertus metquartus
Puchala in medio laneo metquartus
Jacobus in medio laneo metquintus
ibidem mendicus metsecundus
Summa petronalium[t] duo grossi cum duobus denariis.

||Jankowicze||[41]
Sluska in 1/2 laneo mettercius
Grzech ortulanus mettercius
ibidem mendicus metsecundus
Thabernator metquintus
Futro ortulanus mettercius
Gorny in medio laneo metquartus
[*f. 5rb*] Paulus in medio laneo
Summa petronalium[t] grossus cum octo denariis[42].

||Macziczina||[43]
Marek in medio laneo metquartus
Petrus in medio laneo mettercius
Gmizek[y] in medio laneo } metquartus
Stanislaus ortulanus }
Summa petronalium quindecim denarii.
||Summa petronalium[t] ex omnibus villis prescriptis ad Xanshnicze pertinentibus media sexagena minus quinque denariis[44]||.

[*f. 5r*] Demum ||tenores duarum cittacionum|| contra testes succesive premissarum sunt ut sequuntur huiusmodi, et primo prime: ||Stanislaus|| de Swiradzycze prepositus Kielciensis, canonicus et vicarius in spiritualibus Cracoviensis generalis iudexque remissarius per reverendissimum in Christo patrem et dominum, dominum Urielem Dei gracia episcopum Poznaniensem, fructuum, reddituum et proventuum nec non denarii s. Petri Camere Apostolice debitorum in Regno Polonie ac provincia Gnesneni collectorem generalem per Sedem Apostolicam specialiter deputatum, cause et partibus infrascriptis specialiter deputatus honorabilibus discretisque viris, dominis vicariis et eorum chori ebdomadariis kathedralis Cracoviensis et parrochialis in Coshicze[45] ecclesiarum et qui presencium tenore fuerint requisiti salutem in Domino et nostris huiusmodi ymmoverius prefati reverendissimi domini Urielis Dei gracia episcopi Poznaniensis etc. firmiter humiliterque obedire mandatis. Litteras commissionis et remissionis prelibati reverendissimi domini Urielis pro parte honorabilis domini Nicolai rectoris ecclesie parrochialis in Xanshnycze et contra honorabilem dominum Andream de Canczuga vicarium canonicalem et denarii s. Petri succolectorem Cracoviensem in papiro scriptas, eius vero sigillo sigillatas, [ab]sanas, salvas et integras[ac], omni suspicionis nota carren(te) nobis exhibitas et presentatas nos cum ea, qua decuit, reverencia noveritis recepisse, quarum propter prolixitatem tenorem hac vice presentibus inferre pretermisimus, dubitan(ti) tamen de eisdem apud acta nostra requisitis[ad] loco et tempore suis fidem facere nos indubiam offerimus. ||Harum igitur|| commissionis et remissionis litterarum vigore et auctoritate vobis dominis executoribus predictis in virtute sancte obediencie et sub excommunicacionis pena mandamus, quatenus ad instiaciam honorabilis domini Nicolai rectoris ecclesie parrochialis in Xanshnicze personaliter accedentes citetis honorabiles dominos Stephanum[46] et Martinum[47] vicarios nec non Johannem[48] presbiterum, ministrum eiusdem ecclesie in Xanshnicze ad perhibendum testimonium veritatis in causa inter ipsum dominum Nicolaum ex una et dominum Andream de Canczuga vicarium et succolectorem denarii s. Petri prefat(i)[ae] partibus ex altera. ||Et ni-

hilominus|| personaliter accedentes citetis dictum dominum Andream de Canczuga ad videndum et audiendum dictos testes iurare ipsosque recipi et admitti ac ad dandum interrogatoria, si que verbo vel in scriptis dare velit, quos et nos presentibus citamus, ut coram nobis Cracovie feria secunda post proxime instans Gloriosissime Virginis Marie Visitacionis festum [*4 VII 1491*] [*f. 5v*] immediate sequens, hora terciarum legittime et peremtorie compareant. Datum Cracovie die Jovis ultima mensis Iunii anno Domini M° CCCC XCI [*30 VI 1491*], nostro sub sigillo.

||Tenores execucionum||. Ego Swiantoslaus in Coshicze[49] gracialis executus sum presens mandatum, quia introscriptos testes personaliter citavi in festo Visitacionis Sanctissime Virginis Marie [*2 VII*] iuxta formam presentis procesus.

Ego Martinus Rincza[50] vicarius perpetuus ecclesie kathedralis Cracoviensis executus sum presens mandatum citando personaliter dominum Andream Canczuga introscriptum in festo Visitacionis Marie [*2 VII*] iuxta formam presentis processus.

||Tenor annotacionis iuramenti||. Anno quo intra die Lune quarta mensis Iulii [*4 VII 1491*] testes introscripti iurarunt in forma dicere omnem, quam sciverint et de qua interrogati fuerint, veritatem in presencia Andree de Canczuga interrogatoria facta[af] et in scriptis dat(a), presentibus ut in actis.

||Tenor secunde citatcionis||

Stanislaus de Swiradzycze prepositus Kielciensis, canonicus et in spiritualibus vicarius generalis Cracoviensis iudexque pro recipiendis examinandisque testibus per reverendissimum in Christo dominum Urielem Dei gratia episcopum Poznaniensem etc. cause et partibus infrascriptis specialiter deputatus discretis dominis vicariis in Maiori Xanshnicze presentesque[ag] requirentibus salutem in Domino. Vobis sub excommunicationis pena mandamus, quatenus ad instanciam honorabilis domini Nicolai de Coprziwnicza plebani[ah] in Xashnicze personaliter accedentes citetis Stanislaum advocatum de Modrzani[51] et Martinum Rital[52] de Maiori Xanshnicze testes ad perhibendum testimonium veritatis in causa inter prefatum dominum Nicolaum plebanum et Andream Canczuga vicarium perpetuum ecclesie Cracoviensis, succolectorem denarii sancti Petri, ||citantes|| nihilominus ipsum Andream ad videndum et audiendum ipsos testes induci, iurare et ad dandum interrogatoria, si que dare voluerit, terminum ipsis coram nobis Cracovie feria secunda proxima ante festum s. Mathei [*19 IX 1491*], hora terciarum, peremtorie assignantes. Datum Cracovie die Veneris XVI mensis Septembris anno Domini millesimo CCCC XCI [*16 IX 1491*], nostro sub sigillo.

||Tenor execucionis||. Sabbato proximo post festum Exaltacionis Sancte Crucis [*17 IX 1491*]. Ego Martinus[53] vicarius in Xanshnicze executus sum presens mandatum, quia personas introcontentas personaliter citavi iuxta formam presentis processus.

Ego Nicolaus[54] clericus capelle Sancte Trinitatis in ecclesia Cracoviensi citavi introscriptum Andream personaliter.

||Annotacio iuramenti||. Anno quo intra die Lune XIX Septembris [*19 IX 1491*] testes introscripti iurarunt in forma dicere veritatem in presencia Andree Canczuga, qui interrogatoria presens data verbo repetit et reproduxit, ||quorum tenor sequitur in haec verba||: Interrogatoria infrascripta ac contenta et descripta in eis. Ego Andreas de Canczuga vicarius ecclesie Cracoviensis nec non provisor succolecture denarii s. Petri per reverendissimum dominum Urielem Dei gratia episcopum Poznaniensem, principalem collectorem etc., do, exhibeo et produco[ai] contra testes honorabilis domini

Nicolai plebani in Xashnicze. Item interrogetur quilibet testis, unde oriundus et ubi hodie moratur et a quot annis et an sit serws aut familiaris domini inducentis et an sit informatus, qualiter testari debeat et querere cum suis contestibus. Item, an sciat, quantum dicta ecclesia in Xanshnicze singulis annis solvit petronalium[aj] et a quibus annis tantum sciret evenire, et si fuit aliquando circa solucionem eorumdem aut ex certa sciencia vel fama. Et si aliquando audivit, quod regestra solucionum petronalium[t] de maiori taxa continent maiorem solucionem, quam dominus modernus dicte ecclesie solvit plebanus [*f. 4r*]. Et si dixerit se fuisse circa solucionem, interrogetur, quomodo fecerit. Sic quia de quolibet interrogatorio certa sciencia queratur, cetera committuntur domino notario et consciencie[ak] sue testes examinand(i).

||Quorum deposicionum tenores||, ut supra sit mencio, sequuntur et sunt huiusmodi:

Stephanus de Bussko[55] ab annis viginti duobus et ultra presbyter, vicarius ecclesie parrochialis in Xanshnicze et in eodem vicariatu a duodecim annis persistens, habuit missam die presentis examinis, non est informatus, qualiter testificari debeat, non est sibi aliquid datum aut promissum pro testimonio ferendo et in aliis generalibus est debite expeditus interrogatoriis.

Ad primum articulum domino testi declaratum et perlectum per iuramentum interrogatus presumit articulum esse verum.

Ad secundum articulum testi de verbo ad verbum lectum interogatus dixit per iuramentum sibi tantum constare, quod ab annis decem proxime lapsis successive usque ad presentem annum testis ipse[al] in eodem vicariatu in Xanshnicze cum suo socio convicario columbacionem peccuniariam pro ipsis exigendo super servicium eorum eciam ipse dominus testis ab huiusmodi parrochianis de mandato inducentis petronales exigebat, qui petronales non semper equaliter ab huiusmodi parrochianis exigi poterint, sed ante pestem proxime lapsam aliquot annis exigebat mediam sexagenam et post pestem dixit se non magis aliquot annis exegisse nisi per sedecim grossos vel ultra, [am–]adiungens quod[–an] modernis annis proxime eciam lapsis non nisi mediam sexagenam minus aliquot denariis testes dixit se exegisse. Sic que sub suo iuramento dixit de certa sciencia, quod racione huiusmodi petronalium de tota parrochia non potest evenire magis quam media sexagena. Causam sciencie reddens, quia in exigendis huiusmodi petronalibus solventes magister scole ad regestra scribebat ex commissione testis per villas ambulando et ad laicos parrochie visitando, ad que regestra testis se pro verificacione dicti sui retulit.

Ad tercium articulum interrogatus per iuramentum dixit sibi tantum constare, quod a temporibus, quibus ipse testis circa dictam ecclesiam in Xanshnicze moratur in vicariatu, scit, quod non in maiori nec minori preci vel summa huiusmodi petronalis solvebant per plebanum ex parrochia tota provenien(tes) collectori aut succolectori nisi quattuordecim scoti. Causam sciencie reddens, ut pretulit, quia temporibus, quibus ad ipsam ecclesiam servit, a ministro ecclesie huiusmodi parrochianos conscribendo ipse testis exigens multis vicibus vicecollectori huiusmodi petronales offerebat et dabat, quittancias eciam ab eo recipiendo, ad quos se retulit. Dixit eciam preterea ex fama multorum wlgatum esse ibidem in parrochia et de proxime circumiecta, quod ante institucionem ipsius domini inducentis de ipsa ecclesia factam et tempore rectorum ipsius predecessorum a temporibus, quorum memoria hominum habetur, nunquam[ao] huiusmodi quatuordecim scotos racione petronalium dominis collectoribus aut eorum vicesgerentibus per plebanos aut eorum vicarios solutos fuisse.

Ad quartum articulum interrogatus medio iuramento dixit se nunquam audire[ap], quod plus de ipsa parrochia in Xanshnicze ab aliquo collectore racione huiusmodi petronalium quam quatordecim scoti exigeretur, nec scit, quod aliquando eiusdem ecclesie rectores antecessores inducentis et ipsemet inducens ad solvendum marcam cum quatuordecim scotis peccuniarum racione petronalium de ipsa parrochia astringerentur vel astringentur usque ad presentem annum, subiungens ut supra eciam notatum est, quod non [*f. 4v*] plus exigi quam media sexagena minus aliquot obulis [*!*] de dicta parrochia in Xanshnicze potest.

Ad quintum articulum testi lectum[aq] et debito modo per eum intellectum interrogatus per iuramentum dixit sibi ex propria sciencia de eius contentis non constare, duntaxat ab inducente audivit, quod sit monitus et quod versus Poznaniam equitaret.

Ad ultimum articulum de fama interrogatus dixit de his fuisse communem famam in Xanshnicze. Que supra testficatus est.

Martinus de Andrzeiow[56] presbyter ab annis undecim diocesis Cracoviensis, vicarius in Xanshnicze a septem annis, legit missam ipso die examinis, non est informatus, qualiter testificari debeat, et in aliis est debite generalibus interrogatoriis expeditus.

Ad contenta primi articuli interrogatus per iuramentum tantum sibi constare dixit, quod ipse inducens a dictis annis, quibus testis circa ipsam ecclesiam servit, est plebanus et rector eiusdem, nescitur quando est de eadem institutus.

Ad secundum articulum interrogatus per iuramentum respondit, quod temporibus et annis eisdem, quibus circa dictam servit ecclesiam, ipse testis et proxime precedens cum ministro ecclesie, sequente teste[57] petronales de parrochia in Xanshnicze pariter cum columbacione, que vicario[ar] pro servicio cedit, exigendo non plus quam mediam marcam aliquando et interdum tredecim scotos contingebat eum numerasse et exegisse, et hoc idem in regestro, in quo omnes parrochiani continentur, ad quod se refert, per se vel ministrum ecclesie notasse.

Ad tercium in ordine articulum interrogatus per iuramentum dixit sibi tantum constare, quod interim, quo circa eandem ecclesiam servit, semper quatuordecim scotti peccuniarum racione huiusmodi petronalium de dicta ecclesia solvebantur et non plus neque minus.

Ad quartum articulum testi lectum interrogatus per iuramentum deposuit, quod ipse inducens a tempore, quo testis circa dictam ecclesiam servit, nulla habuit impedimenta aut vexaciones pro solvenda maiori summa petronalium ultra quatuordecim scottos. Nescit, quod astringetur idem inducens ad solvendum, ut prefertur, plus ultra quatuordecim scotos de annis retroactis ante incepcionem servicii circa dicam ecclesiam. Testis dixit sibi non constare, an videlicet[as-as] idem inducens vel eius antecessores plebani maiorem summam petronalium, quam supra est expressum, solvisset aut solvissent. Et tantum deposuit.

Johannes de Bielaui[58] Gneznensis diocesis presbyter a quinque annis, minister ecclesie in Xanshnicze ab annis quatuordecim, legit missam ipso die examinis, non est informatus, quomodo debeat testificari, et in aliis generalibus debite absolutus.

Ad contenta primi articuli testis medio iuramento dixit, quod ipse inducens sit plebanus in Xanshnicze a tempore, quo ibi testis servire incepit usque adhuc et ante hoc, nescit determinate, a quot annis.

Ad contenta secundi articuli testis per iuramentum interrogatus respondit, quod parrochianos in ipsa Xashnicze semper a principio ibidem incepti servicii denarium s. Pe-

tri solventes in regestrum annis singulis scribebat. Nescit tamen, quod aliquando plus exegisset cum precedentibus testibus quam mediam marcam, sexagenam vel citra subiungens, quod anno primo post pestem proxime preteritam tantum modo sedecim grossos exactos de tota parrochia vidit.

[*f. 6r*] Ad tercium articulum testi de verbo ad verbum lectum interrogatus testis per iuramentum dixit ex relacione certorum presbiterorum circa eandem ecclesiam quondam serviencium sibi tantum constare, quod videlicet duntaxat quattuordecim scotti de dicta parrochia in Xanshnicze racione petronalium solvebantur ab antiquis temporibus. Et scit ex certa sciencia scit [*!*], quod per ipsos annos et tempora, quibus testis circa ipsam ecclesiam manet et servit, solum quatuordecim scotti solvebantur per ipsum dominum inducentem[at].

Ad quartum articulum interrogatus medio iuramento dixit, quod, ut prefertur, per tempus totum mansionis testis circa ipsam ecclesiam in Xanshnicze ipse inducens non fuit aliquando impeditus per dominos denarii s. Petri collectores pro maiori summa racione huiusmodi denarii sancti Petri solvenda. Scit testis, quod non potest plus exigi de ipsa parrochia in Xanshnicze petronalium quam media sexagena vel minus.

Ad quintum articulum interrogatus dixit sibi de contentis in eo non totaliter constare duntaxat, quod ipse dominus inducens versus Poznaniam equitaret[au], ut testi videtur, ante festa Natalis Domini occasione petronalium.

Ad ultimum articulum de fama deposuit, ut primus. Et tantum deposuit.

Stanislaus advocatus in Modrzani[59] de Xanshnicze natiws, annorum sexaginta et ultra, bona, que habet, ad quadraginta marcas extimat, non serws nec familiaris sed parrochianus inducentis, non est informatus, quomodo testificari debeat, nec cum suo infrascripto conteste collocutus de unanimi testimonio ferendo, censata domini abbatis Thiniciensis[60] et in aliis generalibus interrogatoriis absolutus.

Ad primum articulum testi wlgarisatum interrogatus per iuramentum sibi ad memoriam reductum respondit ipsum inducentem, si bene testis meminit, ab annis duodecim fuisse ecclesie in ipsa Xashnicze rectorem et plebanum.

Ad contenta secundi articuli interrogatus dixit sibi tantum constare, quod non potest exigi magis de sancti Petri denario a parrochianis inducens[av] preter quatuordecim scottos citra vel ultra, post pestem vero vix exigebantur sedecim grossi. Causam sue sciencie reddens, quia non extendebat se tunc nec modo extendit inantea[aw] numerus parrochianorum et cum hoc audivit a ministro ecclesie moderno, tercio teste, qui conscribat annis singulis ipsos parrochianos exigendo huiusmodi denarium sancti Petri.

Ad contenta tercii articuli interrogatus dixit eum esse ex certa sua sciencia verum. Causam sue sciencie reddens, quia in ipsius inducentis parrochia est natus[ax], conservatus et hucusque moratur et cum hoc audivit a presbyteris eiusdem ecclesie, vicariis antiquis et modernis, quod tantum quatuordecim scotti solvuntur de eadem parrochia racione petronalium[w]. Et item testis meminit, quod existentibus successive quinque plebanis eiusdem ecclesie in Xanshnicze, videlicet domino Andrea[61], magistro Gregorio, qui successu temporis effectus fuit archiepiscopus Leopoliensis[62], Stanislao moderno preposito Leopoliensi[63] et olim domino Woyszyk custode Cracoviensis[64] ac inducente[ay], duntaxat quatuordecim scotti solvebantur. De quittanciis nihil sibi constat.

Ad contenta quarti articuli interrogatus respondit eum esse in toto verum, quod videlicet ut supra existentibus ipsis enumeratis rectoribus et inducente a tempore, ut testis

ad annos discrecionis pervenit, tantum quatuordecim scotti dabantur de ipsa parrochia in Xanshnicze hiusmodi denarii [*f. 6v*] sancti Petri. Et alia in eodem articulo contenta deposuit, prout supra extat notatum. Nunquam testis audivit, quod plus solventur de dicta parrochia de petronalibus quam quatuordecim scotti.

De contentis quinti articuli nichil sibi constare dixit. Et tantum deposuit.

Martinus Rithal[65] de Maiori Xanshnicze tabernator, ibidem natus, consuervatus et moram continuat, annorum sexaginta vel citra, bona, que habet, ad triginta marcas extimavit, censita domini abbatis Thiniciensi, parrochianus domini inducentis, non est informatus, qualiter testificari debeat et in aliis generalibus interrogatoriis est debite expeditus.

Ad contenta primi articuli medio iuramento interrogatus dixit, quod ipse inducens sit a quatuordecim vel quindecim annis ecclesie in Xanshnicze rector et possesor.

Ad contenta secundi articuli interrogatus per iuramentum dixit eum esse ex propria sciencia verum. Causam huiusmodi sciencie reddens, quia non extendit se numerus parrochianorum inantea[aw], quod posset ab eis exigi plus quam quatuordecim scoti et aliquando nec ex toto quatuordecim scoti, sicut post pestem proxime preteritam.

Ad tercium articulum per iuramentum interrogatus respondit eum esse verum, quod videlicet a tempore, quo testis ad annos discrecionis pervenit et recordari potest, semper quatuordecim scoti racione petronalium de eadem parrochia inducentis solvebantur. Causam sue sciencie reddens, quia ita audivit a dominis olim Stanislao archiepiscopo Leopoliensi[66] et Woyshik custode Cracoviensi, plebanis in eadem Xanshnicze, et cum hoc, quia aliquot vicibus eciam a vicariis eiusdem ecclesie testis portabat in Cracoviam domino Woyshik tunc plebano huiusmodi petronalis in dicta summa domino collectori per eum dandos. De quittanciis sibi non constat.

Ad contenta quarti articuli interrogatus dixit eum esse verum, quod videlicet quatuordecim scoti solvuntur racione petronalium de parrochia inducentis a tempore, ut testis meminit, nec aliquando audivit plus solvi quam quattuordecim scottos.

Ad contenta (quinti[q]) articuli dixit interrogatus de in eo contentis sibi aliquatenus ex fama constare. Et tantum deposuit.

[a] *W R jest* salvebant, [b] *w R miejsce zatarte i nieczytelne na zgięciu karty,* [c] *w R dziura w papierze,* [d] *w R jest* inducendarum, [e] *w R jest* tunc, [f] *w R część liter zatarta,* [g] *tak R, zapewne zamiast* rotuli, [h] *tak R, ale powinno być 1490 (zob. Wstęp, przyp. 6),* [i] *w R jest* articulisque, [j] *w R jest* articulatas, [k] *w R jest* exequata, [l] *w R jest* compotum, [m] *w R jest* adopcionis, [n] *w R jest* solvi, [o] *w R jest* quos, [p-p] *w R następuje skreślone tym samym atramentem* cum, [q] *brak w R,* [r] *w R jest* de, *pasowałoby też tutaj* apud, [s] *w R jest* retuli, [t] *w R* paternalium *lub* patronalium, [u] *w R słowo powtórzone,* [v] *w R jest* scriptorum, [w] *w R* paternalium, [x] *określenie* metquartus *odnosi się zapewne do dwu osób, Nowaka i Jarosza,* [y] *można też czytać* Gnuzek *lub* Gnirzek, [z] *można też czytać* Climek, [aa] *można też czytać* Zimek, [ab-ac] *w R jest* sanos, salvos et integros, [ad] *w R jest* requisiti, [ae] *może winno być* prefatos*?,* [af] *w R jest* facto, [ag] *w R jest* presentibusque, [ah] *w R jest* plebanum, [ai] *w R jest* producto, [aj] *w R jest* patronalium, [ak] *w R jest* consiciencie, [al] *w R jest* ipsius, [am-an] *tak R, ale może powinno być* andiungensque*?,* [ao] *w R jest* mihi *(*m *ze znakiem skrócenia),* [ap] *w R jest* audiere, [aq] *w R jest* lectam, [ar] *w R jest* vicarius, [as-as] *w R następuje skreślone tym samym atramentem* ipse, [at] *w R jest* inducentum, [au] *w R jest* equitarat, [av] *w R jest* inducentis *lub* inducentibus, [aw] *w R jest* mentem, [ax] *w R jest* matus, [ay] *w R jest* indocente.

[1] *Stanisław Świradzki ze Świradzic, zob. Wstęp, przyp. 8.*

[2] *Uriel z Górki, zob. Wstęp, przyp. 7.*

[3] *Książnice Wielkie, wieś 3 km na SW od Koszyc, w pow. proszowskim (SHGKr III, s. 327).*

[4] *Mikołaj z Koprzywnicy, pleban w Książnicach Wielkich, zob. Wstęp, przyp. 21-24.*

[5] *Andrzej z Kańczugi subkolektor krakowski, zob. Wstęp, przyp. 4.*

[6] *Maciej syn Stanisława z Wielkiego Książa, zob. Wstęp, przyp. 30.*

[7] *Kurnik (dziś Kórnik), zamek oraz miasto Górków (od I połowy XV do ostatniej ćwierci XVI w.), w woj. kaliskim (pow. pyzdrski), około 25 km na SE od Poznania. Zamek Kórnik wraz z kluczem majątkowym był w posiadaniu Uriela z Górki, a biskup często w nim przebywał (A. Karłowska-Kamzowa, Zamek kórnicki w średniowieczu i epoce nowożytnej, Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej 9-10, 1968, s. 17-24; Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego, cz. I, s. 637-639; M. Bilska-Ciećwierz, Powstanie i organizacja kapituł kolegiackich metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu, Kraków 2007, s. 136, 163).*

[8] *Wezwanie Wniebowzięcia NMPanny otrzymał kościół zbudowany przez Mikołaja z Koprzywnicy, wcześniejsza świątynia parafialna w Książnicach Wielkich nosiła wezwanie Św. Stefana, zob. Wstęp, przyp. 24.*

[9] *Innocenty VIII (Giovanni Battista Cibo) papież 1484-1492.*

[10] *Zaraza ta miała miejsce po 1479 r., a zapewne jeszcze później, bliżej 1490 r., na co wskazuje zeznanie Szczepana z Buska wikariusza w Książnicach, który był w tej parafii od ok. 1479 r. (zob. niżej, k. 4r).*

[11] *W rzeczywistości Mikołaj z Koprzywnicy przedłożył pokwitowania z kolejnych piętnastu lat, poczynając od 1476 (a nie od 1474) aż do 1490 r. Zapewne zaszedł tu błąd kopisty, choć możliwe, że taka pomyłka była w oryginale, zob. Wstęp, przyp. 31.*

[12] *Mikołaj z Koprzywnicy objął parafię w Książnicach Wielkich w 1477 r., zob. Wstęp, przyp. 24.*

[13] *W rzeczywistości Kurnik należał do szlacheckiej rodziny Górków, z której wywodził się biskup Uriel, zob. przyp. 7.*

[14] *Zapewne Warszawa (na Mazowszu), Wojciech zwany Franciszkiem z Warszawy, zob. Wstęp, przyp. 32.*

[15] *Stanisław Mały z Pierwoszewa, zob. Wstęp, przyp. 33.*

[16] *Uriel z Górki został wybrany na biskupa poznańskiego w 1479 r., zob. Wstęp, przyp. 7.*

[17] *Klemens prebendarz kaplicy Św. Krzyża w katedrze na Wawelu, zob. Wstęp, przyp. 34.*

[18] *Zapewne Leonard, syn Szymona z Małej (woj. sandomierskie), zob. Wstęp, przyp. 35.*

[19] *Mikołaj z Koprzywnicy nie jest poza tym znany jako dziekan.*

[20] *Książnice Wielkie, zob. przyp. 3.*

[21] *Zapewne to Maciej Ryba kmieć z Książnic Wielkich, poświadczony w l. 1492-1506 (BJ, sygn. Fot. 435, k. 9v; SHGKr III, s. 328; J. Wiśniewski, Historyczny opis, s. 184).*

[22] *Być może to Maciej Lichoń, kmieć z Książnic Wielkich, poświadczony w 1506 r. (SHGKr III, s. 328).*

[23] *Chodzi z pewnością o Marcina Ritala, karczmarza z Książnic Wielkich (urodzonego tamże ok. 1430 r.), który jako świadek powołany przez Mikołaja z Koprzywnicy w sporze z Andrzejem z Kańczugi złożył zeznania 19 IX 1491 r. (zob. niżej, k. 5v, 6v).*

[24] *Być może tożsamy z Grzegorzem Munką, kmieciem z Książnic Wielkich poświadczonym w 1492 r. (BJ, sygn. Fot. 435, k. 9v; J. Wiśniewski, Historyczny opis, s. 184).*

[25] *Podliczenie (84 osoby po 1 denarze) daje w rzeczywistości 84 denary, tj. 4 gr 12 denarów.*

[26] *Jaksice, wieś biskupa krakowskiego w pow. proszowskim, 5 km na SW Koszyc, ok. 2,5 km na SW od Książnic Wielkich (SHGKr II, s. 197-198).*

[27] *Podliczenie (84 osoby po 1 denarze) daje w rzeczywistości 84 denary, tj. 4 gr 12 denarów.*

[28] *Dolany, wieś klasztoru tynieckiego w pow. proszowskim, 3,5 km na NW od Ujścia Solnego, ok. 4 km na SW od Książnic Wielkich (SHGKr I, s. 588).*

[29] *Modrzany, wieś klasztoru tynieckiego w pow. proszowskim, ok. 2,5 km na W od Książnic Wielkich.*

[30] *Z pewnością chodzi tu o Stanisława z Książnic (Wielkich lub Małych, urodzonego ok.*

1430 r.), wójta w Modrzanach, który został powołany przez Mikołaja z Koprzywnicy na świadka w tym procesie i złożył zeznania 19 IX 1491 r. (zob. niżej, k. 5v, 6r).

[31] Podliczenie (32 osoby po 1 denarze) daje w rzeczywistości 32 denary, tj. 1 gr 14 denarów.

[32] Mojkowice (dziś Majkowice), wieś szlachecka w pow. proszowskim, ok. 2 km na W od Książnic Wielkich.

[33] Biskupice, wieś biskupa krakowskiego w pow. proszowskim, 6 km na N od Uścia Solnego, ok. 1,5 km na NW od Książnic Wielkich (SHGKr I, s. 124).

[34] Podliczenie (71 osób po 1 denarze) daje w rzeczywistości 71 denarów, tj. 3 gr 17 denarów.

[35] Zdzisławice (dziś Zysławice), wieś szlachecka w pow. proszowskim, ok. 3 km na NW od Książnic Wielkich.

[36] Książnice Małe, wieś klasztoru tynieckiego w pow. proszowskim, 3 km na NW od Koszyc, ok. 1 km na N od Książnic Wielkich (SHGKr III, s. 326-327).

[37] Podliczenie (48 osób po 1 denarze) daje w rzeczywistości 48 denarów, tj. 2 gr 12 denarów.

[38] Łapszów, wieś szlachecka w pow. proszowskim, 3 km na NW od Koszyc, ok. 2,5 km na NE od Książnic Wielkich (SHGKr III, s. 839-848).

[39] W SHGKr III, s. 848 jako: „dwóch na połowie łana", a więc odczytano duo*, ale w R jest* Dico.

[40] Wroczków, wówczas wieś szlachecka (w pow. proszowskim), a dziś część wsi Morsko oraz pole o tej nazwie w Książnicach Małych, ok. 1,5 km na E od Książnic Wielkich.

[41] Jankowice, wieś szlachecka w pow. proszowskim, 3 km na NW od Koszyc, ok. 3,5 km na NE od Książnic Wielkich (SHGKr II, s 212-214).

[42] Podliczenie (21 osób po 1 denarze) daje w rzeczywistości 21 denarów, tj. 1 gr 3 denary.

[43] Macieczyna, wieś szlachecka w pow. proszowskim, 5 km na SW od Koszyc, ok. 2 km na S od Książnic Wielkich (SHGKr IV, s. 2-4).

[44] Podliczenie (523 osoby po 1 denarze) daje w rzeczywistości 523 denary, tj. 29 gr 1 denar.

[45] Koszyce, miasto w pow. proszowskim, 7 km na NE od Uścia Solnego, 3 km na E od Książnic Wielkich; kościół parafialny Św. Marii Magdaleny, filialny w stosunku do kościoła w Witowie (SHGKr III, s. 22, 25).

[46] Szczepan z Buska wikariusz w Książnicach Wielkich zob. Wstęp, przyp. 37.

[47] Marcin z Jędrzejowa wikariusz w Książnicach Wielkich zob. Wstęp, przyp. 38.

[48] Jan z Bielaw kościelny i nauczyciel szkoły parafialnej w Książnicach Wielkich zob. Wstęp, przyp. 39.

[49] Koszyce zob. przyp. 45, Świętosław wikariusz w Koszycach skądinąd nieznany.

[50] Marcin Rincza (Ryncza) z Batowic zob. Wstęp, przyp. 36.

[51] Modrzany zob. przyp. 29, wójt Stanisław z Książnic zob. przyp. 30.

[52] Marcin Rital zob. przyp. 23.

[53] Marcin z Jędrzejowa zob. Wstęp, przyp. 38.

[54] Mikołaj kleryk kaplicy Św. Trójcy na Wawelu skądinąd nieznany.

[55] Busko, miasto w pow. sandomierskim, Szczepan zob. Wstęp, przyp. 37.

[56] Jędrzejów miasto w pow. ksiąskim, Marcin zob. Wstęp, przyp. 38.

[57] Chodzi o Jana z Bielaw, zob. Wstęp, przyp. 39.

[58] Prawdopodobnie Bielawy, miasto w woj. łęczyckim lub wieś w woj. sieradzkim; Jan zob. Wstęp, przyp. 39.

[59] Stanisław z Książnic wójt w Modrzanach zob. przyp. 30.

[60] Tyniec opactwo benedyktyńskie i wieś w pow. szczyrzyckim, opatem był wówczas Jan Sułowski z Sułowa (T. M. Gronowski OSB, Zwyczajny klasztor, zwyczajni mnisi. Wspólnota tyniecka w średniowieczu, Kraków 2007, s. 227).

[61] Andrzej pleban w Książnicach 1403-1404 (J. Gurda, Parafia, s. 34; J. Wiśniewski, Historyczny opis, s. 181; SHGKr III, s. 331).

[62] Grzegorz z Sanoka magister sztuk (promocja 1439), humanista, pleban w Książnicach Wielkich 1437-1442, arcybiskup lwowski 1451-1477 (I. Zarębski, Grzegorz z Sanoka, w.: PSB IX, s. 86-89; J. Gurda, Parafia, s. 34; J. Wiśniewski, Historyczny opis, s. 181; SHGKr III, s. 331;

Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku, wyd. A. Gąsiorowski, Kraków 2000, nr 24B, 39M).

[63] Stanisław brat Grzegorza z Sanoka, prepozyt lwowski, był plebanem w Książnicach Wielkich przez 10 lat, zapewne po 1442 a przed 1465 r. (J. Gurda, Parafia, s. 35; J. Wiśniewski, Historyczny opis, s. 181; SHGKr III, s. 331; BJ, sygn. Fot. 435, k. II).

[64] Jan Wojszyk h. Powała z Wójczy (pow. wiślicki), kustosz katedry krakowskiej, pleban w Książnicach Wielkich 1465-1477, w 1477 r. przeniesiony na parafię w Zagościu w pow. wiślickim (J. Gurda, Parafia, s. 35; SHGKr III, s. 331; BJ, sygn. Fot. 435, k. II). Po Janie Wojszyku plebanem był w 1477 r., przez niecałe trzy miesiące, Jakub z Szadka, zob. Wstęp, przyp. 21-24.

[65] Marcin Rital zob. przyp. 23.

[66] Stanisław z Sanoka w rzeczywistości był prepozytem lwowskim (zob. przyp. 63), świadek pomylił go z jego bratem – Grzegorzem, który był arcybiskupem lwowskim (zob. przyp. 62).

Die Akten des Prozesses um die Höhe des Peterspfennigs in der Pfarrei Książnice Wielkie in der Diözese Krakau aus dem Jahr 1491

(Kraków, Biblioteka Jagiellońska, Ms. 1815)

Zusammenfassung

Gegenstand der kritischen Edition ist der Text der Prozessakten von 1491 über die Höhe des Peterspfennigs (*denarius sancti Petri*), gezahlt von der Pfarrei Książnice Wielkie in der Diözese Krakau und dem Dekanat Witów (Wojewodschaft Krakau, Kreis Proszowice), also der allgemeinen Steuer, den die Einwohner Polens an den Papst zahlten. Der Text entstand im Zusammenhang mit einem Streit zwischen Mikołaj von Koprzywnica, dem damaligen Pfarrer in Książnice, und Andrzej von Kańczuga, dem Krakauer Subkollektor. Der Prozess fand statt unter dem Vorsitz von Stanisław von Świradzice, damals Generalvikar der Diözese Krakau, zugleich durch Uriel von Górka nominierter spezieller Richter, päpstlicher Generalkollektor in Polen und Bischof von Posen. Grundlage der Edition bildet, wegen des Fehlens der Originalakten, die einzige bekannte Kopie, die als Handschrift in der Jagiellonenbibliothek in Krakau unter der Signatur 1815 aufbewahrt wird. Es handelt sich um die einzige bekannte, für die polnischen Lande erhaltene Dokumentation eines Prozesses um die Verifizierung der gezahlten Summe des Peterspfennigs. Der Text liefert viele interessante Details zur Erhebung des Peterspfennigs in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Er bildet auch eine wertvolle Quelle zur Siedlungsgeschichte wie auch für Untersuchungen zur Demographie, zu Personennamen oder zur Geschichte der Schriftlichkeit – von großer Bedeutung erscheint vor allem die Anführung genauer Listen aller Einwohner einer Pfarrei (wie sie vermutlich in allen Pfarreien existierten).

Übersetzt von Jürgen Heyde